BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
8 A
10

15

M

i a S. Barth

tae Discal.

14-17. A. 21

Digitized by Google

IOACHIMI FORTII RINGELBERGII
DE RATIONE STUDII
LIBER,
Vere Aureus.

LVGDVNI BATAVORVM,
Ex officinâ IOANNIS MAIRE.
cIↃ IↃ cxxxi

BIBLIOTECA NAZ. VITT. EMANUELE ROMA

[illegible],
[illegible]

LECTORI
Benevolo, & eruditionis Candidato,
S.P.D.

BIBLIOTECA NA[ZIONALE] ROMA VITTORIO EMAN[UELE]

THOMAS ERPENIVS.

ADOLESCENS *eram annorum plus minus ſedecim, cum primum, quæ mea felicitas fuit, in libellum hunc incidi. Dicam (neque enim id pudebit) quod res eſt. Miſſus eram à fideliſſimo parente viro non erudito quidem, ſed eruditionis*

*tamẽ & eruditorum aman-
tiſſimo, ſtudiorum cauſa,
Leidam; ubi mox neſcio
quæ me ſatietas eorum ce-
pit, quod exiguas admo-
dum mihi ingeniȷ vires eſſe,
neque eas dotes quibus vel
mediocrem eruditionẽ con-
ſequi poſſem, haud obſcure
mihi viderer intelligere.
Ita dum ſum affectus, pa-
rum diligenter ſtudia tra-
cto, & tantum non negligo,
unice deſiderans Muſis va-
ledicere: quem animum
meum dum differo parenti
aperire (quippe quem non
ignorabam ea re vehemen-*

ter

ter perculſum iri, ut qui me inde à prima infantia ijs conſecraverat, & nihil magis in votis habebat, quam uti, ſi non eximiam, ſaltem aliquam, & quæ extra indoctum me collocaret vulgus, eruditionem conſequerer) forte fortuna, in manus meas venit hic libellus, qui vel leviter tantum inſpectus, ita me affecit, ut judicaverim eum non emendum tantum mihi, ſed & attente perlegendũ eſſe: quod ut feci (feci autẽ non ſine magna animi voluptate) incredibile dictu eſt quantum mu-

tatus fuerim ab illo qui ante eram ſtudiorum hoſte. Nihil mihi placere cœpit præter ſtudia; Diſcere, & alios quod didiceram, captata etiam ad id occaſione, docere, ſummæ mihi voluptati fuit. Quid multa? Auctoris huius conſilium, quantum quidem pro rerum mearum ratione mihi licebat, per omnia ſequutus, ad indefeſſum me laborem accingo, ſpem concipiens fore, ut licet ingenio eſſem non admodum felici, aſſidua tamen diligentia aliquouſque in literarum

curriculo pervenirem. Quæ ſpes non omnino me fefellit. Gratia ſit Deo immortali, qui, pro immenſa ſua bonitate, tam benigne labori meo benedixit. Atque hæc cauſa eſt, cur & libellum hunc amem; (utpote cui, eruditionem meam, quantula ea cunque eſt, quodammodo debeo) & præſtantiam vireſq; eius expertus, aliјs multis commendaverim, indieſque commendem, qui plerique magnas ſe mihi de ejus commendatione gratias debere ultro prædicant. Cæterum cum rariſſi-

ma ejus ſint exemplaria, multique etiam manu ſua deſcribere librum malint, quam eo carere, neque ego dubitem quin typis de novo evulgatus pluribus ſit profuturus, curavi eum iterum excudendum, una cum Deſiderij Eraſmi, (cum quo hic Ringelbergius amicitiam, & familiaritatem vivus coluit) eiuſdem argumenti opuſculo, itidem aureo, & lectu digniſſimo. Tu ſtudioſe Lector ijs fruere & Vale.

IOA-

IOACH. FORTII RINGELBERGII ANDOVERPIANI DE RATIONE STUDII Liber.

Paulini a S. Barthol.

Ante omnia certum præfigi Scopum debere.

SI quis frugem aliquam conſequi velit, nec temere quocunque impetus rapit, vagarier: is initio conſtituat oportet, quouſque progredi in literis cupiat, quidve deſideret adipiſci. Sic namque in iis dun-

taxat rebus elaborabit, quæ ad ſcopum conferunt. Atqui varium iſtiuſmodi eſſe inſtitutum liquet, Pulchrum eſt enim mediocrem autorum æquare doctrinam. Pulchrius ad ſummorum virorum excellentiam contendere. Pulcherrimum longe ſuperare maiores omneis, atque eum tenere montis tractum, quo nec aliquis perveniſſet unquam, nec fortaſſe quiſquam eſſet perventurus. Primum prorſus facile. Medium arduum. Poſtremum tale, ut nefas videatur, ſi mente eiuſmodi quicquam agitaris. Cæterum, quoniam fuiſſe homines conſtat, queis primas

mas hactenus conſenſus mortalium parteis conceſſit: in hominum eſſe manu reor altius paulo quam illi tot annis conſedere, aſcendere. Sed, per deos immortales, quam humilis, quam pavidi, quam abiecti denique animi eſt, mediocrem eſſe velle. Contra, quanta mentis dignitas, quæ ſuperatis hoſtibus arcem occupabit: unde clarior ſole, univerſo orbi conſpicua ad finem uſque ævi erit? Quam tot hominum milia, quot arenas oceani littora continent, perpetuo celebrabunt? Iccirco omneis, quos dulces Muſæ numine afflarunt ſuo, hortamur, uti illic Scopum
 figant,

ſigant, quo fortiſſimus quiſque ſeſe cuperet perveniſſe. Certe ego, ſi me aut comitem, aut ſocium, aut ducem quærant, ſpem omnem plane abijcere cogor. Sic namque interim meditantem calculi premunt, ut gravi ipſa dolore mœreat mens, ut plerumque noctes abducat inſomnes angor. Veruntamen ſpe ſopita, labor non ante quieſcet, quam ſævitia mortis, atque extremus vitæ dies lumina noſtra condat. Laborabimus ſemper, etiam ſi fructum nullum, gloriam nullã, nullã laudem conſequamur. Metam contingat alius, alius caſtrum expugnarit, conatus ta-

tamen noſter nunquam eſt deſuturus. In hoc animus arma ſumpſit ſplendidiora auro, operoſa magis, quam ſtrenuus unquam induit Achilles. Stricto manus ferro tremit, munitum galea caput eſt, corpus totum nunquam non ære reſplendebit. Tubarum clangor implebit cœlum, campos pavor ipſos invadet, ingruentibus undique copiis. Flammam concepit quicquid in membris materię latet. Tacere non poſſum, quod ingens ardor , aut vis, quæ in corpore ſpirat, ut ſcriberem imperavit. Nec arrogantis eſſe arbitror, laborem duntaxat, victoriæ ſpe relicta,

cta, profiteri: ingredique viam, qua tot viri ad virtutem contenderunt. Equidem me in mille diſcerpi parteis malim (diſperéam, ſi ſecus loquor ac ſentio) quam remittere animum ad ſumma evadendi. Vincere velle veteres illos eloquentiæ principes, non ſuperbiæ modo, ſed furoris cenſeatur. In iis etenim omnia prope elaborata adeo, adeo abſoluta apparent, ut verbum vix ullum aut addere, aut detrahere, aut immutare vel tranſponere poſſis. At ego nil eſſe tam arduum, tamque admirabile in rebus humanis exiſtimo, quod hominum non poſſit indu-

induſtria comparari. Itaque (ut ſemel finiam, ut eloquar quid velim) ſi quis inter mortales ſit, quem hæc victoria, hæc laus, hic triumphus, hæc trophæa moveant, immenſum pectore robur trahat, dicatque cum Marone,

Tentanda via eſt, qua me quoque poſſim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum (modo vita ſuperſit)
Aonio rediens deducam vertice Muſas.
Primus Idumæas referam tibi Mantua Palmas.

Aſpirantem ad altiora, quam

quam maiores pervenere, nemo compos mentis improbabit. Nec dubito, quin pleriſque inferioris doctrinæ viris, quos ſecula ſuperiora videre, idem fuerit inſtitutũ, licet eventus fefellerit. Quorũ conditio nobis non aſpernanda. Etenim in magnis rebus vel conatus laudari ſolet. Cenſent complures ſtudendũ eſſe, ut vivamus molliter, nõ tanto furore ſæviendum, illi qui plus corporis, quam animi bonis conſulunt: qui non perpendunt, quam ſpecioſa, quam cœleſtis, quam divina quædam res ſit, mens ornata diſciplinis variis. Ego ſane non video, quid hæc homi-

minum monſtra, quæ corpus grande circumferunt, vel ægre trahunt potius, à bobus diſtent, niſi quod loquantur, non mugiant. Facies ſtupida, aſpectus hebes, craſſa labra, ſemper terram & pabula ſpectant, venter ingens, quẽ quater aut quinquies quotidie replent, iſthæc animalia generoſos ſpiritus ad alta natos trahunt ad quietem: aliqua diſcenda arbitrantur, quæ more ſuo apud imperitos inter convivandũ queas oſtentare. Agite ergo nobilior propago iuventutis, quibus corpus omne ardore tremit (reliquæ turbæ non magis loquor, quam ſtupidis ani-

animantibus) agite inquam, animi noſtri pulchritudinem quæramus, huius decore gloriemur, atque contra brevitatem ævi memoriam noſtri quam maxime longam efficere conemur. Cœleſti ſumus omnes ſemine oriundi, illo pergamus igitur, unde nobis origo eſt. Quemadmodum radios ſolis contingere quidem terram videmus, ſed ibi ſunt unde mittuntur: ſic animus ſacer converſetur nobiſcum, ſed hæreat origini ſuæ, illinc pēdeat, illuc ſpectet ac nitatur. Leonis ſequamur ingenium, quod animal ſolitarium eſt, experſque ſocietatis. Nemo maiorem agnoſce-
re

re debet in orbe, niſi illum ſolum, qui ſolus orbem condidit. Nihil placeat, niſi quod ſummum eſt. Hoc enim plus ſapies in rebus æternis, quo magis ſtupes ad humilia. Utinam è tot milibus unus animoſo pectore, quo diximus, penetraret. Quem ſtudioſis omnibus eſſe ſcopum optarim, hactenus dictum.

Amari ſemper labores, & contemni luxum debere.

AH libri leges excedere cogar: gravioreque dicendi forma, quam conſuetudo poſtulat, animantes ſtupidiſſimas ad æternam gloriam

riam excitare. Qui ſub ſignis noſtris merere ſtudet, in primis ampleċti vigilias ac labores debet: fugere luxum, delicias, & quicquid effœminatum reddit animum. Dormire malit ſubieċtis corpori aut ſaxis aut lignis, quã plumis pellibuſve. Veſci alimentis aſſueſcat, quæ minime placere ſentit palato: averſetur ea, quæ voluptatem ullam adferunt.

Quiſquis enim duros caſus
virtutis amore
Vicerit, ille ſibi laudemque
decusque parabit.
At qui deſidiam luxumque
ſequetur inertem,

Tur-

Turpis inopſque ſimul, miſe-
rabile tranſiget ævum.

Corporis tamen valetudinem curet, namque ſine ipſa nihil efficere animus poteſt. Stare malit quam ſedere: currere, quam ire: nunquam arma deponat è manibus. Hæc omnia & corpori robur adferunt, & menti vigorem. Ut enim arborum robuſtiores ſunt partes Aquiloni oppoſitæ, quam quæ Auſtrum aut Zephyrum ſpectant: ita fortiores ac firmiores ſumus in iis rebus, in quibus nos aut adverſa Fortuna, aut labor magnus exercuit. In labore viget virtus. Nec poteſt eſſe magnum, quod ſine pulvere & ſu-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

& ſudore contingit. Ita namque naturæ parenti placuit, ut præſtantiſſima quæq; non niſi ſummis vigiliis conſequamur. Res vero viliſſimæ ſicut laborem non requirunt; ita finem habent inglorium: & facile parta faciliime dilabuntur. Si quis aliud meditetur, aut facturum ſeſe putet, is noſtris ſe copiis ne audeat adiungere. In militia hac maiorem à milite poſcimus curam, quam haberi conſuevit in principum exercitu aliorum. Nec iniuria. Illi enim exiguam ſolum orbis partem, nempe urbem aliquam: univerſũ nos mundum petimus. Illi ad annos ali-

aliquot rerum futuri domini ſunt : nos gloriam noſtram non niſi orbis, temporumve fine metimur. Proinde ſi quiſquam non alium hic fore laborem ſperarit,quam apud Imperatores, qui urbem aliquam milite cingunt, is hinc faceſſat pondus inutile ad mediocrem turbam, ubi ſeſe rem pulchre videntur geſſiſſe, atque mire ſibi applaudere in rebus etiam viliſſimis conſuevere. Socrates ille non hominum modo, verum etiam Apollinis oraculo ſapientiſſimus iudicatus, & perennis philoſophiæ fons, dicere ſolebat: Radicem quidem eruditionis peramaram eſſe,

eſſe, ſed fructum habere iucundiſſimum: initioque magnos adferre labores, ſed honeſtiſſimum ſudantibus præmium reponere. Ergo & tu quiſquis es, cui ignea vis in pectore exarſit, cui flamma in præcordiis micat: procul, procul abſint mollia, lenia, facilia, blanda, quę animi impetũ extinguere ſolent. Dura petamus, dura inquam, feramur per ſaxa, per rupes, per ignes. Fatigare iuvet Scyllas, Syrtes, Charybdas, ac reliqua monſtra aquarum. Si quicquam in mundo ſit arduum, ſi uſquam pericula, eo contendamus. Exhauſtum ſudorẽ ingens comitatur gloria.

ria. Si magnum aliquid in orbe apparet, noſtrum id eſt, adde momentum temporis. Summo ardore, impetu, vi, ocyus fulmine illuc ſpiritus celer tranſvolet, ubi propior aliquis victoriæ eſſe locus poſſit. Multa exilia patent fugienti. Patria eſt, ubicunque virtus ſedem ſibi elegerit. Audendum eſt, audendũ fortibus viris. Fortuna ipſa aperit viam, invita etiã velit nolit. Nulla vis ſit, quæ vim iſtam poſſit coërcere. Huc omnes conatus advolent: nihil hoc inſtitutum mutare queat, niſi mors, quæ rerum omnium finis eſt. Dura aliquis præcepta vocet mea:
 dura

vadura fatemur eſſe, ſed ut valeas, multa ferenda tibi. Secundæ res felicem, magnum vero faciunt adverſæ. Alexander tot vigilias, tot labores pertulit, quo neminem in orbe relinqueret, qui non ſuo ſubeſſet imperio, & nihil nos tentabimus? ſic ſine honore, ſine memoria extinguemur? * Ἀνδρῶδες οὐδὲν ἐπιδεδειγμένοι? Plinius (opinior) uſpiam refert, Pompeium Magnum inter Alpes & Hiſpaniam exteriorem octingentas urbes populo Romano ſubiugaſſe: quur nos in re tam facili adeo ſumus deſides?

* *Virile nihil operati?* Vel, *Quum virile nihil oſtenderimus?* Vide annotationes Autoris.

des? Verum medius fidius proverbium vulgi, Literatos omnes ignavos eſſe. Satis diu, heu nimium diu collegimus robur, aperto Marte agendum eſt. Abeant qui verba iſthæc ſapere clament arrogantiam. Abunde relata nobis gratia erit, nec laborem nos hunc fruſtra putabimus inſumpſiſſe, ſi illorum conſequi favorem poſſimus, quibus ipſa profuerint, quorumve mentem ad altiora paulo, quam erant ituri, incitarint. Si redamant aquilæ, redamant delphines amantem: quis pectore adeo duro, imo quis tam barbarus, tam ab omni humanitate alienus

fuerit, qui non mutuo amore complectatur eum, cuius conſilio vel labore profecerit? Ego ſemper excelſi eſſe animi duxi, quicquid vulgare eſt, faſtidire: atque monumentum ſui immortale inter mortales relinquere. Cæterum nos male ſani, dum florem terimus ætatis, vanis blandiſque ducimur illecebris: poſt ſenio confecti, in corporis morbos, in vitæ finem pellimur.

Nunquam deſperandum eſſe.

SI nos interim ſucceſſus deſtituat, deterreatve labor, non continuo deſiſtendum cenſeo. Si forte nos in ſubli-

ſublime tendentes ad montis verticem, decies præcipites devolvamur, imo centies, millies: toties ardentius, ac inflammatiore ſpiritu iter idem arripiemus, ad eundem verticem advolabimus. Rex Alexander generoſi homo ſpiritus, domiturus orbem, ad rupem venit ita ſublimem, ut aditum militibus nullum reperiret. Eo principes aliquot confugerant, advecto commeatu in bienniũ, ſperantes fore, ut interea homo aut moreretur, aut minus ſæviret cupidine imperandi. Hi ridentes num Alexander volare poſſit, exploratores illuc miſſos interrogabant.

Nuntiatum hoc regi eſt. Qui graviter id ferens, voleńſque ſuos ad victoriam incitare, aiebat: Nihil tam alte poſuiſſe naturam, quo virtus pervenire non queat. Nec multo poſt petram occupavit, pollicitus ante decem talenta illi, qui primus ad verticem evaderet: novem ſecundo: ſequenti octo: quarto ſeptem: ſic uſq; ad decimum decreſcente numero. Qua de cauſa non male habere quenquam debet, ſi non protinus incrementa doctrinæ ſentiat. Sicuti enim horologij umbram progreſſam ſentimus, progredientem non cernimus: & fruti-

cem aut herbam creviſſe apparet, non apparet creſcere: ita & ingeniorum profectus, quoniam minutis conſtat auctibus, ex intervallo ſentitur. Leonis catuli informes naſcuntur, vix ingrediuntur ſemeſtres, non moventur niſi bimeſtres: ſic aliquãdo egregia futura, tarde ſolent provenire. Contra, quæ ſpectatiſſime florent, celerrime marceſcunt. Bene actum ſecum putat mercator, ſi poſt decennem navigationẽ, poſt mille incommoda, mille vitæ diſcrimina, rem ſibi comparaverit paulo uberiorem: & nos pavidæ animantes primo impetu ſpem omnem ab-

iiciemus? Quodcunque imperavit animus obtinuit.

Opes debere contemni.

FALSO queruntur, obeſſe literis egeſtatem: neque facile emergere, quibus res anguſtior ſit. Contra nihil videtur accommodatius, nihil magis neceſſarium penuria: cuius beneficio artes omnes inventæ ſunt, ut ſcite Theocritus de Penia perſcripſit. Nam quemadmodum corpora habentibus pinguia & valida, nullum erit valetudinis emolumentum, ſi animus ſegnis fuerit, ac deiectus: ſic & illis, qui humili conditione ſunt, nullum ex hac re nocumen-

cumentum, ſi animus nobilis ac generoſus fuerit. Corporis & fortunæ dotes evaneſcunt ocyſſime, virtutis laus æterna eſt. Vidimus multos honore conſpicuos celſarum dignitatum inſediſſe faſtigiis, & diffuſo uſquequaque cenſu per orbem patrimonia propagaſſe, quorum ampliſſimæ opes abierunt, tranſierunt & ipſi tantarum opum domini. Quamobrem non omnino diſplicet ſententia illorum, qui magnam auri vim coniecerunt in mare, niſi quod idipſum non dederint egentibus. Equidem eo ingenio ſum, ſemper fui, & ſemper ero, ut ſummam ino-

 piam,

piam, quam ſummas opes malim. Metuerem enim, ne pernicioſa eſca mentem occuparet meam: neve tam vilis metalli cura ſtudia dulciſſima impediret. Mediocrem tamen modum ad vitam tuendam neceſſarium eſſe non pernego. Nec aurum contemno, ſed magnas opes, quæ mentem à literis abducere queant. Fere fit, ut bona animi, corporis mala; rurſus corporis bona, animi mala ſint. Nihil ſane rarius, nihilque magis arduum puto, quam hominem eſſe & eruditum & divitem. Quapropter certum habeant illi, qui genere & opibus clari ſunt,

ſunt, ſeſe nunquam aliquid memoratu dignum effecturos. Fieri poteſt, ut opuſculum non ſine laude prodeat in lucem, ſed ad ſummam illam gloriam perveniet nemo. Vidi complures nobili ortos genere, qui ampla mercede conductis præceptoribus, optimas quaſque diſciplinas breviſſimo tempore perdiſcebant. Verum eoſdem haud multo poſt inveni duxiſſe uxorem, alere familiam, ſervos, equos, canes. Id fecerat cupido pernicioſa opum. Adde quod parentes facilius tolerabunt, te deum peierare ipſum, homini vitam adimere, quam ut

auri amor decreſcere videatur. Et mihi ſæpenumero obiectum eſt, in iis me ſudare rebus, quæ ad farinam non ita multum facerent.

Adſectandas eſſe ſtudioſo laudes.

Magnum futuræ victoriæ ſignum eſt excitari laude, ſi pulchre geſſeris quicquam: atq; ſi ab aliis vel reprehēdi te, vel ſuperari videris, dolere, incendique ad altiora. Siquidem, ut Ovidius ait, non parvas animo gloria dat vires, & fœcunda facit pectora laudis amor. Igitur gloriæ ſtudioſiſſimum eſſe adoleſcentem oportet, qui

qui ad ſumma conabitur. Nihil enim video quid poſſit eruditio ſine laudum cupiditate : laudum cupiditas ſine eruditione. Ita alterũ alterius præſidio ſemper innititur.

Quibus rebus facile ſumma peritia poſſit comparari.

QUÆ prima eſſe debeant adoleſcentis officia dictum: nimirum ut ſumma petat, ut amet labores, deſperet nuſquam, contemnat opes, ut ſit avidus laudis. Reliquum eſt uti doceamus, qua ipſe via literis incumbere feliciter queat, atque ſine negotio ad ſumma brevi pervenire. Quemadmodum in

in Chao admonui, tres potiſſimum in ſtudendi modo gradus ſunt, audire, docere, ſcribere. Quoque magis pavida mœreat multitudo, quę ad celſiora nuſquam auſa aſpirare, vitã omnem inani metu perdidit, bonum & facile eſt audire : melius ac facilius docere : optimum & facillimum ſcribere. Partem primam eo eſſe difficillimam iudicamus, quod nihil magis arduum ſit, quam attente audire una hora profeſſorem. Quum aliorum ego intereſſe lectioni ſolebam, ſingulas horas ſingulos fore dies arbitrabar. Quoniam tædioſum, cogitationem liberam ad

ad vocem legentis cohibere. Verum quando aut docemus, aut ſcribimus, exercitatio ipſa omne aufert tædium. Hac re perterriti adoleſcentes, quia & labores immenſos in ludo pertulerunt, & operam in ſequentibus, hoc eſt in docendo ac ſcribendo longe fore graviorem opinantur, literas ſępe deſerunt. Ad præceptores itaque pertinet pueros admonere, nihil eſſe moleſtius, quam id in quo verſantur: reliqua omnia futura leviora. De partibus his tribus nonnulla deinceps eloquemur, ſi prius aliquid de lectione ſolitaria tradiderimus.

De

De Solitaria lectione.

SOLITARIA lectio, qua omnes pene domi tabeſcunt, minime placet. Ea ſiquidem ut maximum faſtidium, ita nullum prope fructum adfert, & vehementer obtundit ingenij vires. Porro ſi quandoque legere autorem libeat, id cum alio fieri velim. Mirabile enim ex alterius præſentia oritur iudicium. Adeo ut ſi adſit quiſquam tanquam apertis oculis res ipſas introſpicere te: ſi nemo, ſomniare duntaxat exiſtimes. Ad hæc, quum proferenda ſunt ſtudia, caligant in luce, & omnia nova offen-

:endunt, ut qui ſoli didice-
it , quod inter multos fa-
:ndum eſt.

De audiendi forma.

' Vnt qui dicant ſatis eſ-
)ſe, ſi quotidie horis dua-
s alios audieris, atque ea-
m domi diligenter repe-
;. Verum hi omnis exper-
; rationis ſunt, hi mente ca-
ıt. Duabus horis oſcitanter
dient profeſſorem, audita
c domi inſpicient, diem to-
m auferent luxus, ſomnus,
dium, fabulæ. Quid hoc
ud eſt , quam hortari im-
ratorẽ orbis Alexandrum,
i domita uſpiam urbe, ibi
reat, ea fruatur, eam colat,
deſi-

De Solitaria lectione.

SOLITARIA lectio, qua omnes pene domi tabeſcunt, minime placet. Ea ſiquidem ut maximum faſtidium, ita nullum prope fructum adfert, & vehementer obtundit ingenij vires. Porro ſi quandoque legere autorem libeat, id cum alio fieri velim. Mirabile enim ex alterius præſentia oritur iudicium. Adeo ut ſi adſit quiſquam tanquam apertis oculis res ipſas introſpicere te: ſi nemo, ſomniare duntaxat exiſtimes. Ad hæc, quum proferenda ſunt ſtudia, caligant in luce, & omnia nova offen-

offendunt, ut qui ſoli didicerint, quod inter multos faciendum eſt.

De audiendi forma.

Svnt qui dicant ſatis eſſe, ſi quotidie horis duabus alios audieris, atque eadem domi diligenter repetas. Verum hi omnis expertes rationis ſunt, hi mente carent. Duabus horis oſcitanter audient profeſſorem, audita vix domi inſpicient, diem totum auferent luxus, ſomnus, tædium, fabulæ. Quid hoc aliud eſt, quam hortari imperatorē orbis Alexandrum, uti domita uſpiam urbe, ibi hæreat, ea fruatur, eam colat, deſi-

deſideat illic perpetuo ? Abſit. Alia vi rem aggrediemur. Non urbem enim, ſed Europam, Africam, Aſiam : non portum maris, ſed Oceanum ipſum: non terræ portiunculam, ſed mundum belli iure poſtulamus. Copiæ noſtræ omnibus ordine civitatibus per orbē totum impetu ſummo ingruent, nec diſcedemus, niſi victores. Ignavia iaceat in tenebris domi, fugiat laborem, fugiat pericula, fugiat lucem, fugiat gloriam, fugiat imperium. Sed ô pigrum animal, cui nihil ineſt cerebri, cuius omnia conſilia ad deſidiam tendunt, remedium aliud accipe. Quicquid

didi-

didiceris, id confeſtim doceas. Sic & tua firmare, & prodeſſe aliis potes.

In dicendo famam vanam debere contemni.

Plerique quum dubitant uſquam, accedere ad profeſſorem verentur, retinenturque pudore. Cogitant qua fronte illius pulſare fores auderent, cum quo nulla extitiſſet neceſſitudo. Sic ſecum deliberant per dies multos. Illis non momentum, non hora, non dies, ſed vita ipſa, & ſpes omnis defluit ſuperſtitione. Tales igitur quam primum dubitaverint, ad profeſſorem accedant, inter-

terrogent libere. Sed paucis quæſtionem abſolvant, nam mora viris doctis ſemper infeſta eſt. Si is dedignabitur reſpondere, currendum ad alios. Nihil refert, quiſnam ille ſit, cuius ope opes noſtræ augeantur. Nec cogites deceſſurum quid exiſtimationi, ſi aliorum egere videaris auxilio. Memineris potius nullam ſpectandam gloriam eſſe, ni ad finem laborum perveneris. Ne in præmiis humanis ſpem poſueris, rerum tuarum, ſuis te illecebris oportet ipſa virtus trahat ad verum decus.

Cuiuſmodi diſcendæ ſint artes.

Summo oratori, aut Poëtæ futuro cum primis neceſſariæ formæ loquendi, diſſerendi, dicendi. Grammatice aditum præbet ad alias arteis: quo ſi careamus, cæci per omnes diſciplinas aberrabimus, nullam unquã optimarũ pulcherrimarumque rerum cognitionẽ conſecuturi. Dialectice docendi modum exprimit: Rhetorice eloquendi. Ad hanc memoriæ artificium pertinet. Græca lingua adeo neceſſaria, ut vix quenquam dixerim eruditum, qui eam ignoraverit.

Nec

Nec omittendæ hiſtoriæ: præſtãt enim & copiam orationis, & rerum experientiam. Mathematicæ artes ſimul dignitate quadam pollent ſua, tractant enim rerum ſublimium deſcriptiones: ſimul ad varietatem orationis faciunt. Aſtronomia legem naturamque docet eorum, quæ ab extremo circuitu mundi uſque ad elementa ſunt, hoc eſt pene orbem univerſum. In cœlo ſitum monſtrat Helices, Cynoſuræ, Βοώτϐ, Erichthonij, Capræ, Vergiliarum, Hyadũ, Argus, Canopi, Syrij: quorũ ortu obituq; tempora omnia deſcribuntur. Velut apud Vergiliũ:

Sub

Sub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco

Item :

Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
Debita quam ſulcis committas ſemina.

Et:

Multi ante occaſum Maiæ cœpere.

Nec pauca huiuſmodi exēpla paſſim obvia ſunt apud Ovidum, prę ſertim in Faſtis. Infra cœlum vagorum ſiderum progreſſus, regreſſus, ſtationes, defectioneſque. Solem eſſe principem, eumque ſuperiora trigonis fere radiis con-

converteтe: inferiora, inter-
vallo breviore.

Felices animæ, quibus hæc co-
gnoſcere primum,
Inque domos ſuperas ſcandere
cura fuit.
Sic petitur cœlum, non ut ferat
Oſſan Olympus,
Summaque Peliacus ſidera
tangat apex.

O quanta voluptas animi, non terras & maria ſolũ, ſed ſidera ipſa cognatoſq; cœlos pererrare, per tenuiſſima quæque aëris ſpatia celeri impetu volatuque ferri, ac penetrare cuncta? Quo tandem gaudio adfici neceſſe eſt cum his habitantem pernoctantemque curis? Contuea-

tueamur ergo candentem illum igneumque æthera, cœleſtium ignium flammas immotis oculis admiremur. Omnia enim quæ mundi circumflexus continet, non alii uſui, quam ſpectaculo & admirationi ſacrarum mentium fabricator orbis videtur deſtinaſſe: idque voluiſſe, ut tantarum varietate rerum in medio operis ſui ſpatio rationis capaces oblectaremur. Mens hiſce dedita ſtudijs, non ea concupiſcit, quæ vilia ſunt, non illicitis diſtringitur notis, tantum id quod pulchrum eſt, quod purum eſt, quod divinum eſt, nihil mortale ſapiens dulci ardore am-

plectitur. Pridem, ab hinc luce, opinor, ſeptima circa ſecundam vigiliam noctis, ſolus eram in horto quodam haud procul à meo cubiculo. In cœna fuerat mentio facta de ratione ſtellarum eiuſmodi. Mirum eſſe ſic prædici defectiones: Solem eſſe majorem terra, idque ex umbra deprehendi: incredibilem eſſe diſtantiam, quæ ſidus facit tam parvum videri: ad hæc, miram celeritatem, quod horis quatuor & viginti nos non ſuper terram, ſed tanto circuitu ambiat. Tali ſermone ultro citroque habito peractaque cœna, ſub Iove ſtabam erecto ſurſum vultu, pla-
cida

cida nocte, quum iam omnia ſilerent, quum in proximis ædibus lumina nulla cernerentur: Principio lunam diu fixis oculis aſpiciebam, quæ tum plena circumfuſo rubore circulum ſuum deſcribebat. Spectabam deinde Helicen, Cynoſuram, Vergilias, Syrium, Oriona. Poſt ſumptis in manum tabellis, carmine nonnihil hiſce de rebus conſcribere cœpi:

Oceani rurſus mundique ruentis imago.

Mox abiecto ſtilo varias rerum vices altiore intellectu percurrebam, adeo ut & mei, & loci in quo eram, plane oblitus fuerim. Tandem

cum gemitu ſic cogitabam. Quur natura parens rerum tam breve tempus homini largita es? Quur nobiles ſpiritus è medio tollis, prius quam orbem perſpexerint? Quur cœli pulchritudinem, gratiam ſolis ita repente oculis noſtris ſubtrahis? Tua vis varia vim animorum ſuperat, te admirabimur, dum vita manebit. O quam triſte erit orbari vita, in tanta videndi cupidine? O me felicem Lacheſis, ſi vel ſemel ante mortem tot ſpecies animantium, tot fructuum, quos terra profert, genera, denique tot artium formas in orbe ſucceſſu ætatum proditas cogno-

cognoſcere daretur. Heu me miſerum, celerrime volant Oceanus, Sol ac ſidera cœli: & mihi tempus perit per ignaviam, etiam tum, quum diligentiſſimus videor. Quis enim unquam adeo in peragendis rebus vehemẽs fuit; qui non multo eſſe poſſit vehementior, ſi extremas vires cogeretur experiri? Paucos annos Parcæ donant, ijſque negligenter utimur. Brevi aderit dies, quum communi rerum lege ad finem ſuum huius viciſſitudo corporis deveniet. Verum quando quibuſve exactis ſeculis rediturus ſum? Quo ævo eandem Lunam, Pleiades illas,

Arctos ibi, hic Syrium iterum videbit Ioachimus? Vtinam poſt annos mille ea, quæ tum naturæ, tum hominum induſtria converſa erunt, exiguo momento temporis liceat intueri. Miſer, de reditu verba facis? Quin lachrymas mitte, gravem mœrorem è pectore move, miſſa fac inania vota, ac horis potius fruere præſentibus. Quid te toties fatorum memoria cruciat? O ſi puerilibus annis uſus eſſem, quibus illi negotijs imprudenti defluxere? Sed quid ago? rurſus dolor recrudeſcit, quanquam fletus ratio non minus dulcis quam iuſta apparet. Quid fœminarum more

more lachrymas fundo ? En unicum remedium, vigilantius omnia peragenda : hoc ocyus properandum, quo tempus dabitur brevius: horis pro diebus utar, ſingulos menſes annos putabo. De cœleſti illa cognitione dictum ſatis arbitror. Næ ſenſu prorſus omni vacare iudico eum, quem non delectat tam iucunda contemplatio, quem nulla rerum miracula movent. Ex ea de qua nunc loquuti ſumus arte, proficiſcitur Aſtrologia, Medicis magis, præcipue ad venas ſcindendas, & decretorios dies, quam ſtudijs noſtris neceſſaria: niſi quod ſtilum varieta-

tis luce commẽdet,uti abunde apparet in Lucani primo libro. Hanc falſo vulgus incertam vocat, propter errores nõ arti,ſed indoctiſſimorum hominum inſcitiæ & temeritati imputandos, qui citra delectũ omnia effutiunt. Quæ ex hac diſciplina ad literas magis conferunt, quęq; diſcenti fuerint iucundiſſima, hæc ſunt. Quæ duodecim mundi domus: quæ vis radij hexagoni, tetragoni, trigoni, adverſi: quid Fortunæ gradus efficiat, & qua via reperiatur: atque alia complura, quæ longum eſſet recenſere. Neceſſaria & Coſmographia. Hæc enim demon-

ſtrat

ſtrat zonas,climata, παραλλή-λους,antœcos,periœcos, ἀντίχ-θονας, amphiſcios,periſcios, heteroſcios, lonigitudinem urbium latitudinemque, hoc eſt, quot ipſæ horis abſint ab occaſu,quot cœli partibus ab æquatore. De ea libellum emiſimus.

Geographia cognitu facilior, conſtat enim ſola locorum commemoratione. Id duntaxat indicat,ubiTanais, Nilus,Tigris,Euphrates,Andros,Scythæ, Perſæ, Arabes, ſine ulla mentione cœli : ſine circulorum, latitudinis, longitudinis, umbrarum, zonarumque deſcriptione. Geometria terrarum menſuras

tradit, hoc modo. Si quadrata forma oram habeat viginti pedum, intus eſſe vigintiquinque. Si cuneatus ager longus fuerit pedes quinquaginta: latus ex una parte pedes triginta ſeptem, ex altera novem, aream eſſe pedum mille centum quinquaginta: idque deprehendi quæſito ex imparibus numeris medio, ductoque in longitudinem. In collibus vallibuſque plus ſoli eſſe quam cœli. De his libellum conſcripſimus, cui titulus Chaos Mathematicum. Quantum hæc omnia ad ſtili proſunt ornamentum, videre licet quum in locis permultis, tum id Ciceronis ope-

operibus de univerſitate, de natura Deorum, de Divinatione; in Somnio Scipionis: in Quintiliani capite de agrorum menſura: in Vergilij Georgicis: Ovidij Faſtis, & Metamorphoſi: denique in Lucano. Arithmeticam primus Pythagoras in artem fertur redegiſſe. Hinc Pythagorei per numerum iurabant quaternarium, quo nihil apud eos videtur eſſe perfectius. Etenim quatuor elementa, ignis, aër, aqua, terra. Quatuor anni tempora, ver, autumnus, ęſtas, hyems. Quatuor qualitates rerum omnium, calidum, frigidum, humidũ, ſiccum. Quatuor cœli
 pla-

plagæ, ortus, occaſus, meridies, ſeptentrio. Muſice mentem labore feſſam reficit: verum inter diſcendum non parum aufert temporis: qua de cauſa præclarius reor frui concentu aliorum, quam canendi artem diſcere. Eius inventorum quoque fuiſſe Pythagoram putant. Hic primus dicitur ex malleorum ictibus vocum diverſarum numeros, modos, inflexioneſque perpendendo, Muſicam artem divina quadam induſtria confeciſſe. Cytharam tradunt inveniſſe Orpheum: qui, ſi poëtis credimus, non ſolum homines rudes atque agreſtes, ſed leones

nes etiam ac tigres & inferos manes lyræ ſuavitate demulſit. Fiſtulam Pan Arcadius primus inflavit. Nunc qui in his potiſſimum legendi ſint autores. In Grammatica Diomedes, Perottus, Valla: in Dialectica, Ariſtoteles: in Rhetorica, Cicero & Fabius præcipui. In Aſtronomia legendi Proculus & Aratus, nam apud Latinos pauci de ea docte ſcripſere. Si altiora ſpectes, adiungere potes Ptolemæum. In Ariſtologia Iulius Firmicus, qui cæteris elegantius & verius artem tradidit. Is tamen nihil profuerit, niſi compoſita prius ex Ephemeridum libris

pictura domorum, & niſi habitis rudimentis è barbaris ſcriptioribus, quorum Alcabitius princeps. In Coſmographia Ptolemæum: in Geographia Pomponium Melam: in Geometria Euclidem cenſeo perdiſcendos. Feliciter ſtudia inſtituent, qui ante omnia è doctis autoribus artium cognitionem, hoc eſt, materiam ſeu inſtrumenta ſcribendi ſibi comparaverint. Alioqui nihil ſapiet ſtilus præter inanem loquacitatem. Summus non erit, qui non ex unaquaque diſciplina decerpſerit, quod ad ſcopum ſuum conferat. Id citra laborem effeceris, ſi nihil attigeris

ris

ris niſi locos communes, de quibus quum dabitur occaſio libellum conſcribemus.

Eloquentiæ laus.

De oratoria facultate, luce omnium diſciplinarum, plura prodentur. Non ſatis eſt tam leviter doctrinarum principem deſcribere. Iſthæc haud dubie cæteris, quod Sol mundo, quod animis Deus. Sine hac non modo artes reliquæ, ſed res omnes, in tenebris verſarentur. Quid eſſent Romani, ſi non fuiſſet eloquentia? Quid Camillus? Quid Cæſar? Quid Scipio? Quid maximi viri, qui nunc mortui, eloquentiæ viri-

viribus vivunt? Nemo ſane aliquod præclarum facinus tentaret, ſi certum eſſet à morte ſui nullam fore memoriam. Denique quid Demoſtheni, quid Ciceroni, quid L. Craſſo tantam laudem peperit, niſi eloquentia? Hæc ſiderum meatus, ventorum fragores & impetus, crepitus flammarum, undarum murmura, montium celſitudines, nemorum umbras, fluminum diſcurſus ſic depingit, ut ea ipſa te oculis contueri exiſtimes. Hac irritare torpentes, deſides animare, temerarios retrahere, ſontes damnare, bonos extollere poſſumus. Sed quid in re immenſa

menſa laboro? Plenum inſolentiæ videtur, ſi quis huius laudes vel conetur commendare, quæ per ſe ſunt ampliſſimæ: vel recenſere, quæ ſunt innumeræ: vel quovis modo demonſtrare, quarum lumen & ſplendor omnium oculos iam menteſque perſtringit. Prode teipſam eloquentia. Sentiat fulgorem ſol lucidiſſime tenebris immerſũ mortalium genus. Nemo te niſi tu exprimere valet. Caligant in luce tanta oculi contuentium. Tu in excelſo ſolio ſedens, mundum illuſtras univerſum. Te colentes ſimiles tui, hoc eſt, immortales, atque orbi toti per omne tem-

pus

pus reddis admirabiles. Quid me Forti niteris extollere, cuius gloriam olim iam agnoſcunt omnes, cuius tot exſtant monumenta, nullo ævo, nulla iniuria interitura? Via quæ ad me perducit primo ingreſſu eſt ardua, confragoſa, ſaxis aſpera, obducta ſẽtibus: * ἐπεὶ δ᾽ εἰς ἄκρον ἵκηται, lucida, plana & amœna. Quare multi initio laborem immenſum proſpicientes, abijciunt ſpem. Complures in medio deficiunt. Ad ſummum perveniunt pauciſſimi. Hanc omnes pene perterriti malis fugiunt. Verum tanto ma-

* *poſtquam vero ad ſummum ventum erit.*

maior gloria victori, quanto victori rarior. Pulchrum ſi intra annos mille vel unus ad verticem evaſerit. Si quis ergo plenum iſtud ſudoris iter ingredi velit, componat ſeſe ad tolerandum quicquid durum eſt. Evitanda mollia, quæque ad corporis gratiam faciunt, quo magis vigeat animus. Dum alij conviviis ac fabulis fruentur, impalleſcere chartis oportebit. Nonnulli ſe ſimul & voluptatibus & literis dedunt: verum hi nihil aliud efficiunt, niſi dum utrumque captant, neutro potiantur. Sine ſudore, ſine vigilijs, ſine curis perpetuis huc perveniet nemo. Ferendi æſtus,

æſtus, algores, calamitates. Sæpenumero lachrimæ feſſo obortæ excident. Sæpe ſedebit mœrens cogitanſque cœptis ne deſiſtere, an perficere velit quod cœperit. Tum ſurgens veluti furore quodam incitus, præceps feretur in labores, donec laſſus victuſque humi proſtratus iaceat, advolaturus iterū ſimul atque vel minimæ vires anhelum & ſudore perfuſum accenderint. Hic noctes plerunque inſomnes ducet, cæteris dormientibus. Hunc ſæpe labore multo feſſum Phœbus admirabitur. Tu perge quo cœpiſti.

De legum ſtudio.

Divini origo iuris altius repetenda. Principio civitates non erant: per campos, per ſylvas, per montes paſſim homines ſine veſte, ſine legibus ſub dio vagabantur. Nondum erant domus aut ædificia: frondibus, ac pellibus à pluvia, nive, grandine ſeſe defendebant. Neque vini uſum neque frumenti noverant: ſed pomis agreſtibus veſcebantur. A poſteris urbes extructæ, terræque cultura inventa eſt. Cererem primam leges dediſſe hominibus exiſtimant. Digna ſane res, quæ divinitati ad-

adſcribatur. Quippe quæ dea fruges nobis alimentaque dederit, leges quoque dare voluit, ut vitam corpuſque non ſolum ſuſtentaremus cibo, ſed legum etiam defenſione tueremur. Athenienſibus poſtea Solon novas leges inſtituit. Primam, ut qui parentes ſuos non alerent, patrimoniumve diſſiparent, ij perpetuo obſcuri atq; ignobiles haberentur. Alteram, qui otium ſectarentur, & inertiæ dediti eſſent, eos iure ab omnibus tanquam nocentiſſimos accuſari poſſe. Et qui in prælio pro patria cecidiſſent, eorum filios publice nutriendos erudiendoſque

præ-

præcepit. Item curatorem una cum matre pupillorum nequaquam habitare. Eum præterea curatorem eſſe non poſſe, ad quem eſſet hæreditas pupillorũ morte perventura. Poſtremo ſtatuit temulentum principem nõ pecunijs mulctandum eſſe, ſed duriſſima atq; ignominioſiſſima morte puniendum. Lycurgus quoque ſuis Lacedæmonijs leges condidit, è quarum numero hæc eſt: Pueros inopes non in urbe fovendos eſſe, ſed in agros ad uſum rei ruſticæ deducendos: ut ab ineunte ætate laboribus adſuefacti, paratiores ad tolerandam inopiam per reli-

quum tempus efficerentur. Principatum obtinere videntur Romanorum iura, quæ Iuſtinianus prodidit. Sine legum præſidio vita humana conſtare non poſſet. Eę ſiquidē nemini inferri vim, nemini iniuriam fieri patiuntur. Unumqemque in ſuo gradu, ſuaq; dignitate tuentur. Virtutem non quærunt ſolum, ſed præmijs exornant: non modo vitia reprimunt, ſed ulciſcuntur ſupplicijs. Quod ſtamus, quod incedimus, quod dormimus, quod ſecure vitam agimus, id totum harum defenſioni tribuendum. Quæ niſi hominum libidines atque avaritiam

tiam compeſcerent, non uxores pudicas, non agros, non domos, non vitam tutam haberemus. Virgines è parentum amplexibus eriperentur. Paſſim per vicos à ſicarijs, à latronibus, à parricidis crudeliſſime necaremur. Omnia denique in viliſſimorum hominum eſſent poteſtate. Poſſunt imperatores leges pervertere, ſed ſuum una cum legibus imperium pervertetur. Quamobrem? Quia nullum imperium, nulla Reſp. ſine legibus poteſt eſſe diuturna. Qua de cauſa harum cognitionem ſumme eſſe frugiferam nemo dubitaverit. Ea enim quo pacto

inter homines verſari homo debeat edocet. Verum hic diſcendum duntaxat, quantum ad ſtilum, ſeu oratoriam artem (ſi ſtudia noſtra ſectari velint) conferat. Pulchrum fuerit ſervare modum Ciceronis, hoc eſt, attingere quantum ſatis eſt. Minus placent illi, qui ſeſe ita huic ſtudio dedunt; ut nihil niſi barbariem ament, ut omnia præ legibus faſtidiant.

De Medicina.

MEDENDI facultas valetudinem tuetur corporis. De hac in libro de homine habemus, quantũ ſatis fuerit ad lectionem Poëtarum

ım Oratorumque, atque ſi
orum ſequi ſtilum libet, qui
emper & elegantiſſimus
uit, & rerum artiumque va-
ietate mira nobilis, ad ſcri-
endum.

De Theologia.

IN Theologiæ ſtudio plura ne diſcat pietatis opera, quam velit exercere. Facilius quippe rudem vulgum vitæ exemplo, quam verbis, aut vano clamore in ſententiam tuam pertraxeris. Atqui contra evenit, ut vigilantior quiſque ſit in ſcrutando modo colendi Deum, quam in ſervando. Alij alias precandi formas anxie præſcripſere,

 omnes

omnes tamen eïdem obnoxii vitio ſunt. Ore verba proferuntur, mens opes, honores, gloriam quærit. Optime heic officio fungi ſuo videtur, qui ſtudet bene vivere.

Quædam de locis communibus.

IN autorum lectione loci communes ſignandi, hoc modo Principio Homericæ Ὀδυσσείας in margine ſcribēdum PRVDENTIA ubi ait: Ἄνδρα μοι ἔννεπε μοῦσα πολύτροπον. Vlyſſem poëta commendat, quod multa viderit à bello Troiano. Hæc ad Ethica, & laudes perſonarum ſpectant. Paulum infra, Æ-

thiopia, è regione: Αλλ' ὁ μὲ αἰθιόπας. Æthiopes procul abeſſe à Græcia ſcribit, & in Oriente alios, alios in Occidente reperiri, quæ ad terræ deſcriptionem conferunt. In hunc modum utile fuerit communes locos, in Homero atque autoribus aliis depingere. Ad docendi formam tranſeamus.

De ratione docendi.

Heic etiam præcipiunt horas ſolũ debere duas impendi, aut unam potius, quo rem accuratius queas explicare. At hæc præcepta ſocordiæ ſunt, hæc fugienda, heic ſpectanda inertia vulgi.

Aliud nos ſentimus. Simul atque in literarum iudicio promoveris nonnihil, enitere, ut per diem totum, ſi fieri poſſit, doceas. Si non ita in diſciplinis omnibus verſatus ſis, ſi non tantum opum congeſſerit ſedulitas, ut per multas id horas queas præſtare: ea doce, quæ noveris, eaque diverſis horis, aliis atq; aliis conveniet inculcare, iuxta vulgarem ſententiam: multum legendum, non multa. Ita nihil erit difficile, ſi perpetuo ſine præmeditatione poteris profiteri. Satis ſit ſi quiſpiam te audiat. Interea exercitio miram rerum copiam tibi comparaveris. Ubi de-

decies rem eandem docueris, plus te ſenties profeciſſe, quam ſi fugiens lucem magno te domi labore confeciſſes. Per ſingulos dies duodecim docere horis ſolebam. Præterque ipſas ſemel interim declamare, vel de Deo, vel de mundo, aut thematibus aliis, exercitationis cauſa. Nonnulli inſanire me vociferabantur, ſed utinam ſic ab ineunte ætate contigiſſet inſanire. Tanti ego facultatem iſtam facio, ut malim iudicium adoleſcentis, qui perpetuo docuiſſet, etiam res humillimas, quam eius, qui ſolitaria domi lectione autores optimos perlegiſſet. Mul-

ta ſæpe legi, ſed menſis unius intercapedo memoriam ita deleverat omnem, ut vix dum ſcirem quos legiſſem. At quæ alios docui, ea tam mihi perſpecta ſunt, quam corporis membra ipſa. Ea non aliter ac Solis ſplendorem ante oculos hærere ſentio. Horum cognitionem firmam eſſe, certam eſſe, frugemque proferre ampliſſimam experimento comperi. Horum memoriam vix morte credam extingui poſſe. Cæterum nolumus indoctos protinus autorem publice profiteri, id enim furori eſſet ſimile: ſed domi doceant, aut puerum unum, aut duos, aut

tres,

tres, donec maiore digni theatro fuerint. Quod ſi mihi filius eſſet, huic ita ſtudiũ inſtituerem. Quam primum etiam in ipſis ſermonis Latini, ſeu Græci elementis verbum unum à præceptore didiciſſet, id extemplo alios doceret. Profeſſorem agricolæ haud incommode poſſe conferri opinor. Illi namque munus prælegendi, quod alteri ſementis eſt. Illi iudicium, & cognitio rerũ, quod alteri meſſis. Duo ſunt quibus ad exercitium maxime incitamur, ingens copia auditorum, & ſpes cuiuſpiam magni lucri.

Qua ratione captari debeat occaſio docendi.

FIT plerumque ut auſpicanti exercitium nõ ſemper præſto ſint, qui audiant. Quare ſedulo curandum, ut vel precibus, vel pretio habeas unum, cui ea quæ voles, poſſis recitare. Si pro horis ſingulis exiguam pecuniam dederis auditori, atque hoc modo quatuor aut quinque aureos expenderis, tantum comperies te profeciſſe tum in literis, tum in forma docendi, ut vel palam eadem audeas profiteri. Sed quis iſtuc, inquis faciet? Nemo opinor. Ideo dico, quod pauci

ci ad magna pervenient. Vulgus enim inertiſſimum pecuniæ parvę ſtudio, cupidine oſtentandi, pudore vano, rebuſque frivolis præpeditur. Quocirca quando univerſam cohortem inermem videmus, & eiuſmodi cura, hoc eſt, metu parvi ſumptus detineri, non ad ſumma evademus? Vbi tam facilis victoria? Certum eſt, certiſſimum eſt ex tali plebe ſequuturum neminem. An poſteritas forte pectus aliquod nobile parturiet? Minime, hæc ipſa doctrinæ impedimenta cum ſeculis creſcunt. Quid tu cogitas ô Sol, qui cuncta intueris ac luſtras, cui nulla unquam

ab ortu mundi contingit quies? Quæ mens tibi, quum ocyſſime per cœlum ruis, videſque oculis tuis tam ſomnolentos homines? Lege naturæ odiſſe ſolemus gnavi ignavos, docti inertes. Quur itaque tu longo curſu laſſus, iuſtiſſimam ſemper indignationem cohibes? Quin protinus perdis ignavam multitudinem? Hi ſunt, qui turpi otio tranſigunt vitam, nati fruges conſumere. Cæterum quum res cunctas terra produxerit in communem uſum, quã iniquum videtur, quod ſolus homo omnia ſibi rapiat, & reliqua animalia paſſim per vicos, per cãpos, per

ſylvas

ſylvas longa fame intereant? præſertim quum apud nos ſint tã nullius pretij, nec digni, ut vel ſemel pulcherrima ſolis luce fruantur. Ego medius fidius hæc aliquando cum tanta indignatione perpendo, ut velim cæteras animantes omneis in horum exitium conſpiraſſe. Sed redeamus, unde inertiæ mentio nos deduxit. In profectione Germanica contigit mihi, ut à media nocte non dormiverim. Animadverti milites quoſdam, qui nobiſcum in navi erant, itidem vigilantes. Cogitabam pulchrum fore, ſi horam unam eius noctis mihi lucrifacerem. Docui illos
Ger-

Germanico ſermone circuitum mundi, Solis, Lunæ, ſiderum reliquorum. Quid orbes, circuli, axes, poli. Terrã mundi centrum eſſe, & nullam in cœlo ſtellam cerni, quæ non multo maior ſit quam terra. Quid annus, menſis, dies, hora, & è quibus motibus profluerent. Hæc ita perſpicue illis delineabam, reddita omnium ratione ac uſu, ut iam totam ſeſe faciem mundi tenere exiſtimarint. Iſthæc eo ſcripſi, quod cenſeam omni momento temporis, quærendam eſſe occaſionem aliquid docendi.

Docendi munus ob levem cauſam non debere intermitti.

INter docendum non raro uſuveniet,ut minus te aptum ad futuram lectionem ſentias. Id fit ob varias cogitationes & ſtudia diverſa, quibus domi fueris deditus. Plerique id præſentientes ſignificare ſolent ſe non eſſe lecturos. Verum hi in docendo famam magis, & gloriam ſpectant,quam eruditionem, quæ paratur exercitio. Proinde relicta oſtentandi libidine, quoquo modo adfectum te eſſe ſenſeris, ſive per noctem totam vigilaris,ſive altior cogitatio in perquiren-
dis

dis naturæ arcanis mentem impedierit tuam, ad exercitium veluti ad meſſem currito. Præſtantius eſt enim è profeſſione iudicium ſolum, atque fructum quærere. Laudem vero ſpectare nuſquam, niſi in ſtyli gloria, quæ æterna eſſe debet. Nam quæ prælegeris audient pauci: quæ ſcripſeris, ſecula cuncta intuebuntur. Duo tamen remedia ſunt, quibus μελαγχολίαν ex animo pellas. Alterum, ut bene nutrias corpus, ambules, ludas, conviveris, corpus vino impleas, ac aliis modis recrees mentem. Iccirco nonnulli ante concionem integros vini cantharos ſpiritu
uno

uno exhauriunt. Alterum,ut multum dormias.Incredibile enim, quantum lucis, quantum alacritatis res ea adferat animo. Somnum conciliari binis præcipue modis poſſe, nemo eſt qui ignoret: magna corporis fatigatione, ac uſu pharmacorum,inter quæ primas tribuunt papaveri. Corporis robur ac valetudinem conferre ad oſtentationem hoc modo diſcas. Nam ut videmus ij, quibus craſſum & pingue corpus eſt, vel magna caloris copia, facundiores ſunt, & aptiores ad docendum, etiam ſi non admodū ſint eruditi, quam alij qui perpetuo chartis inhærent.Il-
li

li namque membra, vel organa, quibus utuntur in ſermone, robuſta ac bene nutrita habent: hi contra imbecilla, & exiguos in pectore ſpiritus. Quippe quanto magis animus, tanto minus corpus valet. Verum in altero genere aliquid eſt diſcriminis. Quibus enim craſſum corpus eſt, ſermonem tardum cum gravitate: quibus gracile, & calidum, celerem habent. Cæterum in univerſum id præcipio, ut fugias ea quæ mollia ſunt: ut manibus pedibuſque ad ſcopum, hoc eſt, formam bene ſcribendi perferaris. Cave corpus alas, & impleas potu, quo maiore

cum

cum gratia pronunties ea, quæ per horam unam dictabis audientibus. Ne talenta tria abijcias, ut referas unum. Alioqui ſatius fuerit nihil dicere.

In prælegendo vitari ſuperſtitionem debere.

VBI autor erravit, hoc eſt, obſcure ſcripſit, ibi lectores maxime laborant in eruendo ſenſu. Vt hoc fortaſſe malum non ſit, malim tamen interea diſci, quod magis eſſet frugiferum. Præſtaret igitur locum eum intactũ relinquere, & admonere obſcurum eſſe: quod ſepenumero fit inſcitia ſcriptoris.

Ete-

Etenim non autorum ſcripta, aut verba, ſed artes quas tradunt perdiſcendæ. Eſt alia quædam obſcuritas artificioſa, ut in Perſij Satyris, & epiſtolis aliquot Ciceronis, de qua hic non diſputo. Mea ſententia nuſquam laborandum, ubi maior labor, quam honos ſeu commoditas. Itaque è prælectione fructum magis quam gloriam quære.

In docendo nihil cælandum eſſe.

PLERIQVE libentius imperitos docere, quam doctos ſolent. Verentur enim ſi ſua ſic omnibus tradiderint, ne non ſint alijs ſuperiores.

res. Cæterum tales aſtu ſolum, fœminarum modo: non vi, non aperte ſtudent vincere. Quapropter ſi literatus quiſpiam me inviſat, non occultabo ea, quę aſſidua peperit conſuetudo, turpe enim id eſſe iudicarem. Verum ultro ipſa prodam, tradamque alteri ferrum, quo me ſuperare poſſit, ſi velit. Sic etenim alijs indicando ſæpe ſtudij modum, ipſe meliorem ſemper inveniã quem exercitatio illa ſuggeret docenti. Hoc pacto aperta vi evadere victores poſſumus. Præſtat per virtutem in pugna belli fortunã experiri. Inertis eſt, venari dolo, quod ſanguine

para-

parari poſſit. Nec ſi ad ſumma niti velim, adverſus unum aut alterum arma ſumam, ſed adverſus regiones omnes, adverſus tot ſecula poſt me ventura. Si magno igitur animo ſimus, conabimur efficere, ut non unus ſolum vincatur à nobis: verum ut nationes univerſæ ſuccumbant: ut ſecula nulla alere poſſint aliquem, qui eodem ſit perventurus. Itaque nemo exiſtimet, me quicquam alios cælare velle. Quin potius perſuadeat ſibi, quicquid domi habemus, obvijs omnibus patere ſponte. Quicunque nobiſcum iter facient, eandem

dem habeant mentem oportet.

De docendi forma apud Peripateticos.

PRivs, quam ad alia tranſeamus, de Peripateticis ſcholis nonnihil dicendum. Heic tria mihi conſilia occurrunt non admodum ijs infrugifera. Primum eſt, ut cavillationes, vel ſophiſmata, hoc eſt, ſuppoſitionum coniecturas, atque id genus deliramenta penitus abjiciant, ut quæ nihil ad communem loquendi morem conferant. Nec aliud illorum eſſe argumentationes video, quam

quam chartarum luſus in quibus omnia ficta ſunt. Fingunt enim in primæ formæ ſyllogiſmis themata converſa, ſive præpoſteras orationes, quæ nuſquam reperiuntur. Fingunt longe aliud eſſe: homo animal non eſt, quã homo non eſt animal: hanc falſam eſſe, illam veram, quæ tamen differentia nuſquam obſervatur. Iucundum forte videtur omnem verborum, ſeu contextus vim perſpicere. Atqui optabilius erat iis, quorum nullus uſus eſt, relictis, meliora perſequi, ſervareque Poëtæ dictum: Ne quid nimis. Vitam quippe mortalibus brevem, ac arteis in-

innumeras natura conceſſit. Alterum eſt, uti illa, quæ ex Ariſtotele prælegunt adoleſcentibus, ocyus paulo abſolvant, addito ſemper rerum quas produnt uſu. Meminerint pueris longum ſupereſſe iter, antequam ad metam pervenerint. Poſtremum, ut non modo Dialecticen, & Phyſicen, queis duos, treſve annos tribuunt, doceant: verum alia quoque non minus neceſſaria, elementa Græcæ linguæ, Rhetoricen, ac rationem ſcribendi. Ut pueri, quemadmodum Fabius monet, nonnunquam declament, propoſito ſingulis menſibus, aut præmio, aut
 hono-

honore aliquo illi, qui viciſſet. Si hunc docendi modum haberent, & uberiorem fortaſſe referrent fructum, & iuventuti rectius conſulerent.

Ad ſcribendum labores omnes, atque adeo ſtudia reliqua referri debere.

SEQVITVR id, in quo curam omnem, omnem ſpem, omnem voluptatem ponere debes, ſcribere ipſum. Hunc ſcopum ſemper habere in pectore ſtude. Huc cogitationes, colloquia, labores, ſomnia, vigilias, mentem, valetudinem corporis, opes, denique quicquid egeris, quicquid audieris, quicquid videris,

deris, referas neceſſe eſt. Vbi perveneris ad provectiora, puta te tantum profeciſſe, quantum quotidie ſcripſeris. Etiam ſi natura facundus es, dedita opera loquaris incompoſite. Nam fere fit, ut qui loquuntur accurate, minus erudite ſcribant. Dum enim rerum illarum voluptate afficiuntur, imperfectiores oportet ſint in altero. Nemo pari cura res duas unquam tractaverit. Nulla prælectio mihi tanti eſt, ut cogitationis aliquid illi velim tribuere. Id namque me à ſcopo meo averteret. Ea ſolum profero, quæ primum veniunt in mentem, quę exercitatio lon-

ga mihi comparavit. Et ſi loquendum eſſet cum viris ſummis, etiam in cœtu maximo, ne verbum quidem unũ præmeditarer, tam libens inepte, quam apte ſententiã exprimerem. Quod ſi res maiorem curam poſtularet, talem rem, talem cœtum veluti peſtem fugerem, ac ſtili amorem continerem in pectore. Venuſte loqui per ſe eſt bonum. Sed quia plerumque facundiam conſequuti, ea tantopere capiuntur, ut paſſim in vicis colloquendi oſtentandique captent occaſionem, arteis vero pulcherrimas, quas neceſſe erat ſcire, negligant, eo mihi minus

pro-

probatur facundia. Quo pacto id genus homines, qui tanto plauſu in tanta nugatorum corona nugari poſſunt, accurate quicquam ſcripſerint. Certe neminem unquam vidi (niſi me memoria fallat) docte ſcribentem cui valde in promptu fuit colloquendi diſſerendique ratio. Ergo quicunque gaudere ſe ſentit, quum magnifice quenquam ſalutarit, quum recitarit eleganter eventum belli, is fruſtra è noſtro certamine laudem expectabit. Nõ paucos Thraſones reperias, qui quum aut ſalſe, aut ſcite aliquid dixerint, id plus millies apud quoſvis referant. Hu-

iuſmodi rebus vani homines occupantur. Accitus ad convivum, ubi fore putabis eos, quorum audire nugas deberes, ne accedas. Satius eſſet corporis membrum amittere, quam cogitationem per horas duas tam inanibus fabulis impediri? quippe quum omnem corporis uſum in gloriam hanc rear expendendum. Contra ſicut hoc frugiferum: ita utilius nihil exiſtimo, quam ut inter prandendum unus adſit, quem vel formam ſtudendi, vel ſcribendi modum doceas: atque poſtea mediteris, qua ratione eundem & graphice depingere, & cum laude tradere

re poſteris queas. Cave itaque ne aut ſermonis gratia, aut fabulæ otioſæ ſcribendi cupiditatem ullo pacto diminuat. Memineris non ſemper æſtatem fore. * Οὐκ ἀεὶ θέρος ἔσσεται, ποιεῖσθε καλιάς. Æſtas non ſemper fuerit, componite nidos. Vitæ ſumma brevis ſpem nos vetat inchoare longam. Famam puerilem aſpernemur, vulgo inertes videamur. Verſetur ante oculos leonis habitus: qui cum iacet, aut ab humilibus rebus infeſtatur, apparet ignaviſſimus. At in corporibus magnis ſternendis, miro pollet

* *Non ſemper æſtas erit, componite nidos.*

impetu. Pulchrum æternam laudem quærere ſtilo, & in fabulis quotidianis, è quibus tenuis gloria manat, exquiſitum ſermonem fugere. Verũ heus tu, tametſi vana coloquia damno, non tamen cenſeo fugiendum conſpectum hominum, ne * μισάνθρωπον quempiam probare me putes, imo nil inutilius reor ſtudio ſolitario: ſed orationem virilem eſſe, non adfectatam volo: & è ſermone vel exercitio non plauſum vulgarem, aut paucorum hominum gratiam, quæ momento interit: ſed veram atque æternam frugem, quæ ad poſteros perti-

* *Oſorem hominum.*

pertinet, quæ cum ætate augebitur, quærendam eſſe arbitror. Fabulæ, non homines vitandi ſunt.

Quibus ſignis cognoſcantur illi, qui ad magnam in ſcribendo gloriam pervenient.

Amoris iſtiuſmodi certa ſunt indicia. Quæ manifeſta abunde erunt, ubi tres ardoris gradus expoſuero. Nonnulli quicquam perdiſcere apud me ſtudentes, eas ſtatui horas volunt, quas vel prandio vel cœnæ nihil putent offecturas. Hos ego ad rem propenſos vocari poſſe reor: hos in infimo ordine colloco, ni forſitan vis

alia excreverit. Alij & cœnas & prandia contemnunt, hos propenſiores nomino. Tertium genus rarum eſt. Tales eſſent, qui contemnentes & longam viam, & horrorem tenebrarum etiam media nocte ad me vigilantem accedere non vererentur. Hos non propenſos, non mediocres, ſed violentos appellaverim. Si talis exiſteret quiſquam huic fortaſſe cederem, hunc putarem ſine mora ad ſumma velle penetrare. E medio genere multos reperio, è primo plures, è tertio nullum. Ergo eventum ex vi animorum colligo: quod me Græcorum ſententia prodocuit,

cuit, Τῷ πόνῳ ἀποκρίνεται τύχη, par eſt fortuna labori. Nam tanto quiſque maiora in quavis diſciplina conſequetur, quanto maiores tulerit labores: nihil paratur ignavia.

Qua ratione vitare poſsis in ſcribendo tædium.

SI tædium mentem à ſcribendo averterit, hoc utere remedio. Statue ac vove voluntate firma te eo die non cœnaturum, quo non tot paginas, non tot verſus, ut decreveras, ſcripſeris. Quod ſi acciderit delinquere, tu tibi ignoſcere noli, volo cœna careas. Abſtinere à cibo non parum quandoque ad corpo-

ris valetudinem facit, & alacriorem reddit animum. Vel ſi mavis, alia tibi interdicere potes, quorum voluptate plus ſenſeris te adfici. Quia difficile ſcribere eſt, quia tædioſum, quia paucis datum, eo rem debes expetere. Si facile eſſet, ſi obvium omnibus, quam hac induſtria laudem poſſes conſequi? Certe nullam. Ea utique ſum natura (non id gloriandi cauſa, ſed excitandi alios dico) ut petam nihil, quod non videtur arduum. Si ſine negotio id fieret, nunquam me hercule ſcriberem. Mihi rem principio moleſtam fuiſſe iudicabit, qui viderit, quando in

ipſa

ipſa cœperim elaborare. Nã ante paucos annos nihil ſcripſeram unquam, niſi forte quatuor aut quinque paginas, ſi colligas omnia, quæ exercendi cauſa cogebar in ludo componere. Intra annos duos vix unam Latine epiſtolam ſcribebam, tractabam nugas alias, quæ nihil ad ſtilum conferunt, ut obiter exponam. Circa decimum ſeptimum ætatis annum regiam deſerui. Didici Lovanij Latinæ linguæ rudimenta. Inde Ariſtotelis Dialecticen, ac Phyſicen. In quibus pædagogum habui Petrum Curtium in omni literarum genere apprime eruditum.
At-

Atqui dum diſciplinis hiſce operam darem, ad res inanes mentem abduxi. Initio modum ſcribendi aulicũ profitebar, quē habent in aula imperatoris. Tantopere me tũ delectabant characteres aptè compoſiti, pulchri, & varij, ut quindecim diverſas ſcribendi formas collegerim. Poſtea relictis ijs, in pingendi arte graſſari cœpi. Literas deſcripſi maiuſculas, non ſimplici ductu linearum, ut vulgaris typorum ſpecies eſt, ſed è frondium, arborum, rerumque aliarum, qua litera patet, protractione. Sic apud me litera A eſt magnitudine palmorum trium aut quatuor,
quam

quam ad hunc compoſui modum. In dextera typi parte frondes ducuntur coloribus diſtinctæ. In ſiniſtra arbor eſt, ę cuius ſpecu paulum infra verticem puer feram iacentẽ humi nititur configere. Sic pingebam mala, pyra, flores, ac res alias. Poſt hæc ſum aggreſſus artificium cælandi picturas in ære leuigato conuerſa imaginis forma, ut appoſito atramento eadem in chartis multis premi poſſit. Inde apud me eſt ſpecies puellæ regiæ ornatæ gemmis, atque veſtitu eximio, quam in ærea tabula ſculpſeram. Poſtea per annos aliquot didici & publice pro-

profeſſus ſum Arithmeticen, Aſtronomiam , & Græcam linguam. Poſtremo animum adiunxi ad curam Latine ac polite ſcribendi, cuius gloria inter humanos conatus omneis ſummum tenere locum videtur. In hac finire vitam decrevi. Quæ ſi dabitur mediocriter longa, in animo eſt opuſcula millena (idque ſumma, quantum in nobis fuerit, adhibita cura Latini ſermonis) ante mortem conſcribere: quorum corpori univerſo inde titulus erit Chilias. Nec prius deſiſtere certum eſt, quam iſtæc quæ dixi, perfecero, niſi mors invitum opprimat. Ex hoc numero libellos

los nuper undeviginti abſolvimus:ſperamuſque nos brevi ad centum, hoc eſt decimam Chiliados partem perventuros. Hæc ideo recenſeo, ne iuventa deſperet uſquam, ſciatque homini nihil eſſe arduum, ſi labor non defuerit. Mitto diverſa Muſicorum organa, quæ tantum temporis abſtulerunt, ut interea facile ſermonem Romanum perdiſceres. Nihil magis doleo, quam quod hac voluptate vita mihi perierit. Scio artem labore feſſos inſtaurare, atqui ſi bene ſtudioſorum turbam inſpicias, nimium omnes quæ mentem reficiant, quærimus. Scilicet

is,

is,qui in rebus gerendis impetu vacat, & ſemper languet, & exiguo labore facile opprimitur. Mala mille moleſtant affliguntque hominem, cui ſegne atque inutile corpus. Taceo lites,quæ per biennium mihi fuere in iudicio, dum opera daretur artibus. Prætereo occupationes alias, quas longum eſſet hic enarrare. Sed relicta vanitate ad rem eamus, unde plus ſatis digreſſa eſt oratio. Admonui qua ſolertia teipſum ad ſcribendum incitabis. Alterum eſt, ut alios quæras, qui ad laborem te provocent,hoc modo. Dic chalcographis, parent ſeſe, librum
te

te dare velle excudendum, etiam ſi ne paginam quidem paraveris. Tum facile totam voluminis ſpeciem animo concipere, inde ſingulas parteis leviter in comœdiarum argumenti modum deſcribere: denique quotidie, quantum illis ſatis erit, abſolvere poteris. Quum ſic inceperis aliquid, perficere debes, velis, nolis. Id ego in omnibus pene libris feci, ac etiam in iſto. Sed qua ratione infra dicam. Facillime ſcribo pedetentim, dum quotidie typographus ſuas exigit chartas. Malim ſic quinquaginta edere libros, quam ratione alia unum. Ubi Horatius inquit

quit ſcripta in novum ſervari annum debere, non tempus, ſed diligentia præſcribitur. Verum ne tale quicquam audeas, niſi in ea re, quam ſcribere tentabis ſatis ſis verſatus, alioqui omnium dignus riſu eris. Porro iſtuc conſilium eſſe non præceptum volo, præſertim illis, qui parva petunt, qui non terræ regnum totius, ſed urbem ſolum unam quærunt. Non enim diſplicet editionem premi, quo commendatior liber exeat. Mora tamen aliquid habet incommodi. Hominem facit tranquillum, deſidem, otioſum, ignavum, ſomnolentum. Et neſcio quã

adfe-

adferat ſuperſtitionem, dum diſſimulat quædam, dum rogari vult, ut librum emittat. Quare animus, qui graſſari velit, nuſquam patiens moræ ſit. Expectent ita languido pectore ac pendula cervice homines, quibus ſatis eſt, ſi non omnino ſint imperiti. ſi ante vitæ finẽ quædam ediderint non minima cũ laude. At imperator ille, cuius virtus per omne ævum eminebit, novumne expectet annum? Quin potius orbem univerſum horæ interſtitio unius ſibi conabitur ſubiugare. Adde quod nonnulli maiore cum gratia, decore, dignitate ſcribere quicquam
cito

cito poſſunt, quam alij tarde. Studioſus itaque hic ſequatur, quod videbitur melius. Sua cuique ſententia. Verum tu qui ſumma petis, ſemper fuge moram. Plerique quicquid inveniunt apud Ciceronem, Fabium, ac ſimiles autores veteres, in ore ſemper pro legibus habent. Hi & ſe ignorant homines eſſe, & iudicio nullo rationis utuntur. Horatius voluit temere nihil vulgandum eſſe. Si quicquam tentaris proferre in lucem mediocri ſcriptum cura, quoſcunque videris, cantilenam eandem occinent, differri editionem debere.

Quem

Quem in edendis libris ſcribendi modum nos habeamus.

DIximvs librum à nobis perfici nullum, niſi dum à typographo excudatur. Cæterum nolo ideo quiſquam temere omnia, & ſine cura effundi clamet. Quocirca ut vulgi opinionem hanc diluere, & ſtudioſis non parvam adferre frugem inventione noſtra poſſimus, exponetur, quam in operibus cudendis ſervare ſeriem conſuevimus. Ante omnia animo concipio totum corpus operis futuri. Deinde in tabula lignea maximæ amplitudinis rubrica titulos ſolum capi-

tum

tum delineo. Circumſpicio num cuncta bene cohæreant. Si res videtur exigere, alios addo, aufero, muto, tranſpono. Titulorum capita, dum excogitatio recens eſt, rudi oratione leviter ſingula in ſingulis chartis depingo. Eas chartas ordine pono in tabula, ubi titulos prius collocaram. Hos poſtremo magnis ſcribo typis, quo libri ordo univerſus aſpectu uno poſſit comprehendi. Non aliter me paro ante, quam librum incipio emittere. Tum ſingulis diebus capita aliquot ad prę-lum abſolvo, ad hunc modum illis, quæ prius leviter deſcripſeram addo aliquid, vel adi-

mo.

mo. Inde quum materiæ deeſſe nihil, aut redundare video, animum converto ad elocutionem. Quæ partibus quatuor conſummatur. Primum enim ſi res tractetur magnifica, caveo ne particula uſquam iaceat humi infra dignitatem orationis. Ea tolli ſurſum poteſt, aut περιφράσεως forma, aut verborum contextu immutato, aut ratione quapiam alia. Ut ſi offendā: Homo ad omnia pervenit. Pavor invadet ipſos campos, aliter ſcribo: Hominis cura quo non aſpiravit? Cāpos pavor ipſos invadet. Prius in libro de homine habemus circa operis initium:

poſterius in hoc. Contra ſi in ſtructura humili inflatum reperio quicquam, quod præ cæteris partibus nimium extumeſcat, id per viam eandem, per eoſdem gradus detracto regio cultu, demitto ad humiliora. Tum etiam video ne verbũ idem, aut ſyllaba, ſi fieri poſſit, bis ponatur: niſi forte repetitionis habeat colorem, hoc eſt, niſi inſignis ſit ἀνάφορα. Sed miſeri nos nõ voces omnes ſemper videmus, quæ ſpecioſius poſſent immutari. Ita Pomponius Mela in hac re diligentiſſimus cenſor non perſpexit, quod in præfationis ſuo medio, bis poſuerit autem. Ei loco

loco maieſtas quædam acce-deret, ſi vel prius, vel utrum-que tolleretur. Et apud Fa-bium crebra ſatis coniunctio Nam, præſertim in capite ſeptimi libri de qualitate. Ad hæc do operam, ut numero-rum gratia, ſive concentus cohæreat, aut per omnes pe-riodi partes, ſi terſius quic-quam ſcribere coner, aut ſal-tem in fine. Ubi oratio deſi-net, quæro ſpondæos, tro-chæos, epitiritos quartos, παιῶνας ſecundos, tertiosve, ſed per viciſſitudinem. Po-ſtrema cura eſt, ne multi ſint fines ſententiarum, qui pedes eoſdem habeant. Inſuave enim quiddam, periodos

tres, ſeu quatuor eundem habere παιῶνα, epitritum, aut alium quempiam orationis exitum. In pedum concentu omnem propemodum elegantiam pono. Sed maxima heic varietas exquiritur. Quocirca maiorem multo tum laudem, tum occaſionem oſtentandæ doctrinæ conſequeris, ſi ita occulto nexu orationem vinxeris, quam ſi ſcripſeris carmen. Illic namque varietatem, qua ipſa in primis natura gaudet: heic unum duntaxat florum genus proferre potes. Numeros equidem vitam vocaverim orationis, quod haud obſcure apparebit, ſi ſenten-

tiam

tiam numeroſã ſolveris iiſdem ſervatis ac tranſpoſitis verbis. Quippe quæ ante efficax erat, ea ſoluta ridicula videbitur. Quamobrem in omni opere prima curarum eſſe debet, ut res ſive membra cohæreant: proxima ut verba, ſeu modulatio numerorum. His tamen non ita anxiẹ per omnia ſerviendum. Ut enim in ſaporibus quædam interdum ſuaviter amara ſunt: ſic aliquando modica in dictione aſperitas & viciſſitudo oblectat aures, & cætera commendat. Singulas quatuor partium modis item quatuor perficio: vocum aliquarum additione,

detractione, immutatione, tranſpoſitione. Quod ad eundem pene modum non illepide exprimunt verſus.

Dextra tenet ferrum, vacuam
tenet altera caram.
Incipit, & dubitat, ſcribit,
damnatque tabellas.
Et notat, & delet, mutat, culpatque probatque.
Inque vicem ſumptas ponit
poſitasque reſumit.

Hiſce limis orationem politam, ac deinde ſcriptam ordine mitto ad chalcographũ. Cæterum id neminem latere arbitror, non omnes libros eandem diligentiam requirere. Tum à nobis plus operæ uni impendi, quam alteri,

etiam

etiam ex induſtria. Denique alias ad ſtilum aptiores nos eſſe, & omnia ſponte profluere, alias vero non niſi labore, atque longa cogitatione quicquam poſſe comparari. Iccirco minus recte colligunt non eſſe eiuſdem autoris, quæ non pari cura perſcripta ſunt.

De puerorum exercitatione in ſcribendo.

SCribere eſſe tædioſum ſupra memoravimus, & arte animos debere incitari. Proinde felices pueros voco, qui præceptorum plagis coguntur ad ſcribendum. Attamen ipſos iidem admo-

nere deberent, ut quicquid ſcripſerint, veluti gemmas ſervent in futurum ſtili uſum. Ut enim in ſcriptis hiſce elegantia prorſus nulla ſit, poſtmodo tamen quum emittere librum volent, aut verbum aptum, aut ſenſum aliquem commodum invenient, qui ad operis ſtructuram faciat: Nec ſatis eſt flagris ad ſervandum miſeram cogere iuventutem: ſed illorum indicare eſt, quas olim commoditates ex iis poſſint conſequi. Deinde quam primum epiſtolam compoſuiſſent, demonſtrare, in quos locos communes particulæ omnes ſint digerendæ. Ut ſi pulchre

quid

quid de Deo, de homine, de mundo, de animalium natura ſcripſerint, id in locis iiſdem, dum memoria recens eſt, continuo eſſe reponendum. Iſthæc forte ſtudiorum ratio non niſi provectioribus conducere videatur. Quur etiam non conferat aliis quando nihil excogitari utilius poſſit? Satius eſt citra delectum illis temere obtrudi omnia. Servent, abiiciant quicquid velint, quid hoc ad literatores? Quam facile iuventa ad maxima quæque pervenires, ſi ſupervacuum nihil traderetur? Sed fere fit, ut præceptores ipſi vix dum ſciant, quid communes loci ſint.
 Sic

Sic cæcos cæci ducunt.

In pueris magnam eſſe ſpem perveniendi ad ſumma.

AD hanc victoriam, quis aptior erit, quam ille, qui à primis annis optimis quibuſque literis imbutus eſt? Cui res nullæ facinus pulcherrimum impedierint? Felix puer, cui molles articuli, rubicundæ genæ, flos ætatis, ſpes longa annorum. Vel infelix potius, quod optimos dies tam imprudenter abiicit. O utinam mihi ad primos redire annos liceret. O utinam converſo rerum ordine rurſus inter pueros humi ſedere, præceptoris audire pręcepta,

cèpta, eiuſque dulceis ferre plagas daretur. Sed fruſtra queror, fruſtra mea hæc vota fluunt, fruſtra cadunt lachrymæ. Ætas abiit reditura nunquam, ah nunquam reditura. Tametſi annum nunc ſolum trigeſimum ago, ſpem tamen ademit calculi morbus, qui ſolicitudine aſſidua, ac dolore adficit mentem. Quod igitur reſtat, cum Alexandro, non annos, ſed victorias numerabo. Idem conentur, quibus melior vitæ pars ſine fructu exacta eſt. O pueri, qui grandi cœtu itis ad ludum, ſi mens vobis eſſet, quam habebitis provectiores, ſi temporis vobis eſſet cura, ſi vos in

literis graſſari velletis, tanta præſente ſpe ævi futuri, per immortales deos id certo ſcio, eo vos poſſe doctrinæ venire, ut non homines, ſed divos videretur terra genuiſſe. Eo vos ducere tempus poſſet, unde Græci omnes Latinique literarum præſides pueri viderentur. O ſi mihi hic flos rediret. Quæ ſpes ardorem, quo pectus fervet, ad altiſſima quæque impelleret? Certe ego maiora multo, quam mundus ipſe eſt, animo agitarem. Sed tempus dum quærimur præterijſſe, præterit. Sudorem repete mens anhela, perge ad victoriam: Præceps in media pe-

pericula rue: vincere omnia labor improbus poteſt.

Cavendnm eſſe ne momentum temporis ſine fructu abeat.

Tradidimvs modum audiendi, docendi, ſcribendi, quæ tres præcipuæ in ſtudii ratione partes ſunt. Ante eas memoriæ quædam dedimus ad triplicem illum gradum adprime neceſſaria, & ſine quibus fruſtra quicquam tentaveris. Pari forma præceptiones quaſdam heic ponemus, quæ ad partium perfectionem earundem adiumenti plurimum adferent. Ad ſumma perveniet nemo, niſi tempore, quo nihil eſſe fuga-

fugacius conſtat, prudenter utatur: niſi momento omni captet, quod ad futuram gloriam nonnihil conferat emolumenti. Heic conſilia duo trademus. Noctu ad manum tabulas ceratas, vel lapideas habe, aut membranas, quas oſſibus aduſtis in uſum eum præparant. In his ſomno intermiſſo notare poteris, quæ libebit, ac luce diurna melioribus typis reſcribere. Eaſdē tecum circumfer ſemper, ut quum in mentem aut venuſta verborum connexio, aut rerum obſervatio ulla inciderit, ſcribere ipſam in iis queas. Bonam partem libri huius in tenebris ſcripſi, quan-

quando ſomnus me ob calculi dolorem reliquerat, idque quum Sol adverſa nobis figeret veſtigia, nocte vagante in medio cœlo. Quur enim non utar Uraniæ verbis, quum ſeſe ſponte offerunt? quum ſtilum trahit dulcis cœleſtium rerum memoria? Ni refugis, ſubiungam plura. Vitæ domum obibat Orionis ſidus, cum Geminis, & Eridano. Opum, Sirius, Procyon, Cancer. Fratrum, Canopus, Anguis cuput, os Leonis. Sol, parentum, Sobolis, Corvus, cum centauro. Fera, morborum. Arcturus matrimonii. Mortis Hercules. Religionis, cadens Cynoſura

Draco.

Draco. Cycnus, Telum. Κηφεὺς altus, actionum. Vbi & Pegaſus hæret æſtum fugiens Phœbi adverſi. Proxima ora Meduſæ vultum ac Capram Oleniam intuebatur. Denique Cœti, Tauri, Pleiadum atque Hœdorum ſimulachris pars mundi poſtrema ceſſerat. Nos ſpectabant Phænon, ac Gradivus: errantes reliqui ἀντίχθονας. Nimium digredimur. Quo mentem abducit imago mira rerum? Sed iure iſta commemoramus. Facies mundi eſt admiratione maiore digna, ſi locus pateretur. Hic cæli ſitus erat, quum opus auſpicabar. Horoſcopi formam tui Roma contemplata

plàta es, aliarum alii rerum: quur huius originem libri nos pigeat inquirere? Si locum veſtigas, à bruna abeſt ſextante orbis, cum ſemuncia: binis prope horis ab occaſu. Nunc ad rem. Deerat lumen, verum tabulas habeo quibus etiam in tenebris utor. Altera de temporis parſimonia præceptio hæc eſt. Si qui ad te acceſſerint, qui res vanas, quæ nihil ad artes facere videntur, proferant, fuge repente ad ſtudia tua. Satius eſt, ut illi tuam mirentur impudentiam, quam tibi pereat tempus. Illud enim unus aut alter, hoc tota ſentiet poſteritas. Quot volumina poſ-

ſent

ſent ſcribi intra horas illas, quæ per annum pereunt? Nulla tam brevis vitæ portio, in qua non magnus ad felicitatem gradus ſit. Adoleſcentibus anni ſuperſunt admodum pauci, forte decem, duodecim, aut viginti: verum ipſi tamen ſic ſtudia inſtituunt, tanquam annis mille ſint victuri.

De tempore noſtro infelicitate exacto.

LACHRYMARE magis, quam ſcribere nunc lubet, quum recordor ſic tempus noſtrum abiiſſe. Quid infelix de pueris loquor? mihi miſero anni defluxerunt, mihi in-

hi inquam, cui animus demũ ad alta ſurrexit. Quid igitur deſiſtamne, quia ſero rem aggreſſus ſum? Minime, etiam ſi certum eſſet intra horam me moriturum. Dulce erit extingui labore literarũ. Adhuc alta ſpes in pectore ſedet, quæ non niſi cum vita migrabit. O dura fata, quæ optimum tempus imprudenti eripuerunt. O fures, ô latrones, ô tyrannos crudeliſſimos, quorum conſilio mihi unquam periit hora. Quod ſaxum mecum non ploret, ſi & gemitum meum fletumque, & ordinem fatorum immutabilem videat? Miram varietatem, certam legem, impar

impar ævum rerum cunctarum in mundo contemplamur. Oritur Sol & occidit, & ad locum ſuum revertitur. Idem ſidus Lunæque vices, ut nos videmus, ita Cicero vidit, Plato vidit, & antiquiſſima ſecula. Curſu ſeſe terramque fatigat Oceanus, nec ullam ullo tempore quietem novit. Omnes aquæ fluunt in mare, & ipſum non redundat. Eædem vapore ſurſum trahuntur, nubeque ſoluta decidunt, ut iterum fluant. Sic tacito caſu ripas flumina prætereunt, rerumque noſtrarum exprimunt imaginem. Frigora miteſcuntZephyris,abit æſtas,abit au-

autumnus, nec quicquam diu infra Lunam eadem facie viſitur. Mortali corpore veluti plumbo in ima mundi valle præpotens mergitur teneturque animus, miratur naturæ miracula, nec mirationis unquam finis eſt. Brevi momento hominum vita præterit. Ubi pius Æneas? Ubi Tullus dives? ubi Cæſar? ubi Alexander terræ dominus? In tenuem pulverem, in umbram inanem converſi ſunt: virtus ſola, ſi qua fuit, permanet. Duc mentem per gradus ætatum, nihil adeo ſplendidum offendes, quod non tandem conciderit. Qui ſcis, qui ſcis formoſe puer, an cra-

ſtinam lucem hodiernæ ſuperi adiicient? Quum ſemel occideris, non genus, quo fruſtra tumes, non turba eorum quibuſcum bonam vitæ partem abſtulerunt fabulæ, te ab Orco revocabunt. Roſa pulchra eſt, ſed cito marceſcit. Candidum lilium, at perit, quum ceciderit. Viola pulchra * ἐν ἔαρι ἀλλὰ ταχὺ γηρᾷ. Καὶ κάλλος καλὸν ἐστι τὸ παιδικὸν, ἀλλ' ὀλίγον ζῆ.

Quotidie ad interitum certam itineris portionem abſolvimus. Mitto quod ſæpenumero ante in ipſo curſu ob-

* *In vere, ſed cito ſeneſcit. Et forma pulchra eſt in puero, ſed non diu durat.*

obruimur, quam portum attingere liceat. Ad hæc ludibria naſcimur. Agitur humanum genus rapida in occaſum mortalitate, omniſque poſteritas ſuccedentium ſeculorum lege decurrit. Maiores noſtri præterierunt, nos abimus, poſteri ſequentur. Quid iſtuc quæſo, quid iſtuc eſt? Nihil ita crebro, ut mortem vident, nihil obliviſcuntur, ut mortem. Quis inter tot vitæ diſcrimina. At pavidum animal quo decidis? Quid mœres, fatumque times oblita tui mens? Quid te falſæ malorum umbræ terrent? Quid queri, aut lachrymare proderit? Ad

inſtitu-

inſtitutum redeat oratio.

Non curanda eſſe aliena ſtudia.

Scio non paucos eſſe, qui ſolum quærunt, quid agatur apud alios? quam ſint alii vel periti, vel divites. Hi nihil agunt aliud, quam ſi tribus aut quatuor montem conſcendentibus, unus eorum videat, quo modo ſcandant cæteri, & in medio montis flores ac frondes contempletur, dum illi volant ad ſumma cacumina: dum de gloria, de laude, de vita denique ipſa uno momento concertetur.

Ne

Ne nimio ſomno depereat tempus.

Fit quandoque, ut pluſquam ſatis eſt dormias. Hic ſtudioſe cavendum, ne horas ſomnus auferat non neceſſarius corpori. Itaq; aut horologium habeto, quod pulſu, quum voles, te poſſit excitare. Aut quod ſæpe ego in itinere feci, ſive locis alijs, ubi inſtrumenta eiuſmodi defuere, ſaxa ſeu ligna per tranſverſum ſupponito. Ea namque principio non ſenties, & poſt horas aliquot duritie magis, quam prius premente membra, ſponte excitaberis. Arduum id fortaſſe

taſſe videtur, at arduum eſt, quicquid conducit ad virtutem.

Quod tempus aptius ſtudio ſit.

Solent à cœna horas quaſdam tribuere amicis, ambulationi, aut rebus operæ levioris. Cuique ſua natura & conſuetudo. Mihi placet omne tempus aptum eſſe ſtudio, quo animus promptus eſt ad laborem. Iccirco quum incitari me ſentio ad legendum aliquid ſcribendumve nulla patior occaſione impetum eum cohiberi, quocunque id fiat tempore, etiam ſi nocte media relicto ſomno id con-

contingeret. Poſt lectione, ſeu ſtilo defeſſus, nihil nitor repugnante natura: ſed exercitij genus aliud quæro, quo tædium varietas minuat.

Accurate notandum eſſe, ſi quid per diem profeceris.

ID quoque perutile fuerit, ante ſomnum notare, quæcunque luce ea peracta ſunt, hoc modo. Iovis die primo Martij quinquaginta in Cicerone paginas perlegi, decem in Plinio, Horis tribus alios docui. Octoginta verſus aut paginas quinque in ſtili exercitio perſcripſi. Quanto pluris feceris exiguum proventum, tanto ad altiora do-

ctrinæ faſtigia es evaſurus. Qui viliſſimos quoſque nummos admirantur, intuentur crebro, & ſervant accurate, ad ſummas ſæpenumero divitias perveniunt. Contra qui ipſos contemnunt, ac viles putant, tales ad extremam plerunque redactos egeſtatem videmus. Pari modo ſi quis optarit ſudorum metam bene ſcribere, diſcat mirari bene ſcripta, diſcat gaudere, ſi vel nomina duo coniunxerit venuſte.

Illa ſervet maiore cura, quam aurum, gemmas cæteraſve opes. Equidem in libris excudendis, cum ſpecioſum aliquem vocum contextum,

aut

aut verba duo ornata invenio, lætitia exulto maiore, quam ſi aureum reperiſſem. Tum mirus ſplendor pectus illuſtrat, hac ἀμβροσία vivimus, hoc dulci gaudio mens tranquilla fruitur. Ea mihi ſententia eſt, atque uti ſpero ad vitæ exitum permanebit, ut pro ſingulis vocibus nitidis, ſignificantibus, appoſitis, ſingulos recipere aureos nolim, etiam ſi ſumma me premeret inopia.

Malo dictionem eſſe decoram, aut voces duas commiſſas apte, aut ſplendide dictum aliquid in opuſculis meis, quam aureum in manibus. Illud namque imperato-

rem animum voluptate incredibili adficit : hoc vitiorum fomes eſt, hoc ad corpus ſolum, & luxum ſpectat. Illud perpetuo meum erit : hoc ad breve tempus.

De exercitio Corporis.

LONGA quies enervat corpus, & calculum parit, ideo præcepere, ut ſtudioſi quandoque æreum globum manu agitent, torqueantque ad fatigationem. Verum hoc exercitium nonnihil aufert temporis. Modum igitur alium excogitavi. In veſtibus interioribus aliquando conſuo plumbum diſſectum in minutas laminas, tanti pon-

ponderis, ut utraque manu univerſam levare molem vix poſſim. Has induo mane, has robur corporis commode ſuſtentat. Caveo tamen, ne inferior ſpinæ pars plus æquo prematur. Id facio ad octo fere dies, donec æſtu laboris nimium membra accenduntur. Sed pondus dictum ſenſim augetur, ac minuitur. Repentina namque mutatio, lædere non parum naturam ſolet. Milonem ſequor, qui quotidie vitulum ferre ſolitus, tandem geſtavit taurum. Hac ratione tempore eodem & ſcribo, & firmo valetudinem. Sic revera ſum armatus, ut in libri exordio de-

ſcripſimus. Nec deceret, quod tanto clamore alios ad dura excitarem, mollia quærens ipſe. Non erit poſt prinncipia, qui primum ſe urbes expugnaturum eſſe profeſſus eſt, modo vita ſuperſit. Animum quiſque ſumat, hæc belli vis & ſumma quærit, & ſumme eſt honeſta.

Forma pellendi deſidiam.

VBi nos deſidia invaſerit, ſententias quaſdam habebimus in promptu, quibus noſmetipſos commoveamus. Quales ſunt: * μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν.

Omnis

* *Laborare debent, volentes eſſe felices.*

Omnis ſpes in virtute ponenda. Contuebimur ſubinde Solem, cogitabimuſque, quantum cœli intra horas duas aut tres tranſierit, quæ nobis perierunt fabulis. Hic horæ ſpatio quindecim cum mundo partes percurrit: quarum ſingulæ tam ſunt amplæ, ut quinquaginta terræ globi, ne unam quidem implere poſſint. Pecuniam numeramus omnes, quam pauci temporis damna perpendunt? Si perierint opes, perpetuo dolemus: ſi ſine fruge abierint dies, æqua mente ferimus.

Quandoque quieſcendum eſſe.

QUieſcere ſubinde, ſeu luſibus vires inſtaurare licebit. Quippe omnes in ore ſententiam habent, quod requie alterna caret, durare non poſſe. Cæterum hic etiam quærendum, quod ad victoriam conferat. Quapropter ut gnavus miles pugnat ad palum, iaculatur ad ſcopum, torquet fundam, vibrat haſtam, decertat paleſtra, concurrit lanceis, armatus in equum inſilit, denique ſic feriatur à belli muniis, ut ad ea redeat vegetior: ita adoleſcens luſum captet, quo & men-

& mentē reficere, & iuvare doctrinam queat. Quale eſt, ſi inter ambulandum de literis diſceptatio ſit. Si in pratis amœnis themate propoſito alterum alter conetur ſuperare. Sic uterque incitabitur ad laborem, vel laude vel ignominia. Verum tu, qui ſpiritu generoſo, & virtutibus alto præter cæteros emines, tametſi nonnunquam urget fatigatio, quietem tamē, quantum potes, fugias, quies à morte dabitur longiſſima. O dulcem lucem, nunc omni conatu, à nugis, à fabulis, à luxu arcendam. O triſtem horam, quæ poſtremam lucem adferet. Cæterum nos tem-

pore fugiente, laborante Oceano, ipſo currente mundo, iacemus, dormimus, atque ad umbras, Stygaque horrendam celeri motu tendimus.

Mutandum eſſe ſubinde locum.

QUO vigilantiore ſpiritu, & artium diſcere præceptiones, & docere alios, & ſcribere poſſis, locum mutare interdum oportebit. Semper enim deprehendes aliquid, quod ante nuſquam videris. Plerique manere ſatis ducunt, quod non ſine periculo, & grandi ſumptu, & iactura temporis gravi

gravi,iter facere liceat. Verum plus tamen ex huiuſmodi peregrinatione compendij,quam diſpendij tibi comparaveris.Quippe animus & varietate mire excitatur: & ſæpenumero rerum conſpectu novarum permotus efficit ea, quæ domi nunquam agitaſſet. Quantulum enim audeat ille, qui in eodem ſemper loco hæret? Iulius Cæſar, quum in inſulam Gades veniſſet, animadverſa in Herculis templo Magni Alexandri imagine, ingemuit: pertæſuſque ignaviam ſuam, quod nihil à ſe memorabile actum eſſet ea ætate, qua iam ille orbem terrarum do-

domuiſſet, miſſionem continuo efflagitavit, ad captandas maiorum rerum occaſiones. Ad tantam gloriam adipiſcendam commotus forſitan non fuiſſet, ſi ſemper permanſiſſet domi. Pari forma certum eſt ad literas quoque novitate animos incitari.

Mea ſententia ſenis fere menſibus, aut ſingulis annis urbem quæres aliam. Curas omnes, quæ hunc impedire morem poſſint abdicabis. Equidem infeliciſſimos voco, ſemperque vocabo, dies illos, quibus uſquam ultra menſem deſederim. Quod ſi profecturos metus inanis periculorum terreat, cum

cum Cæſare dicant, nunc te Fortuna ſequamur. Peregrinatio præcipue confert ad exercitationem.

Poſtquam enim in una urbe continua lectione eos, qui te audiunt, fatigaveris, tranſire licebit in aliam, ubi rurſus novos habiturus ſis. Sunt præterea res complures, tum in campis quos peragramus, tum in civitatibus, ad quas venimus, quæ nos impellunt ad altiora. Quis non increpet ignaviam ſuam, quum tot Sylvas veſtitas frondibus, tot campos floribus herbiſque diſtinctos contuetur? Quis non doleat ſe tam diu domi latuiſſe? Quis non miſeretur

eos,qui iugi otio, vel ut illorum verbo utar,tranquillitate, in urbe marceſcunt? Nec nobis tempus itineris omnino perit. Tum confeſtim arrepto ſtilo tot miraculis exciti, aliquam naturæ induſtriam nitimur exprimere, eamque monſtrare poſteris. Tum pœnitet ſic optimos annos defluxiſſe. Tum ſtatuimus nos nunquam in uno loco,niſi per dies viginti duraturos. Tum cenſemus extremo impetu omnia peragenda. In agris, naturæ vires: in urbe, hominum opera magis contemplamur. Ergo extemplo evolandum, omnia luſtranda,ubi Muſæ verſantur: non

non ſemel, ſed decies, vicies, centies. Neque id, quo * πόλεων μεγέθη, καὶ λαμπρότητας, καὶ τὴν τῶν ὠνίων ἀφθονίαν ſpectemus, quæ ad inſtitutum nihil conferunt: ſed ut omnia trahamus in occaſionem eruditionis. Literas venabimur, literarum gratia proficiſcendum. Res quidem aliquando adverſæ in itinere accidunt, ferendi æſtus, algores, pluviæ, venti. Sed ut ſæpenumero dixi, dura durum faciunt, mollia mollem. Magis optaverim leonis robur nuſquam cedens, quam luxum mulie-

* *Vrbium magnitudines, & ſplendores, & rerum venalium copiam.*

muliebrem. Palmæ naturam ſequi lubet, neſciam ſuccumbere. Quis perpetuo ſecundam Fortunam toleret? tantum ubique varietas iuvat. Nec ego ſemper proſperam expertus ſum. Quum puer eſſem, ex alto loco in medium flumen incidi, ita ut omnis pene vitæ ſpes perierit. Mox caſu advenere, qui non ſine ſuo periculo iam ferme mortuum liberarunt. Nunc ingens malorum agmen occurrit, quæ fata ſuperarunt noſtra. Verum iſthæc commemoratio huc non ſpectat. Apage ergo ſtolida dea, quæ immerito & bonos viros opprimis, & flagitioſos blandis affla-

afflatibus in altum vehis. Tua Virtus veſtigia ſequar, mille laboribus, per ſaxa, per ignes. In hac ſemita, nec aſcenſus arduus, nec minæ, nec diſcrimina, nec vulgi terrores properantem detinebunt. Hic dulciores ſudores cum ſpe ſummæ victoriæ, quam fortunæ luxus cum perenni ſolicitudine. Hic in lachrymis ipſis eſt quædam conſolatio. Hic gratum eſt inter imbres, procellas, fulmina, tonitrua per altiſſimas rupes manibus pedibuſque niti. Quippe ardens amor nullum admittit tædium. Hic iucundum vulnerari ſentibus, ex alto præcipitari, nullis non agitari in-

com-

commodis, modo indies propior ſpes victoriæ fiat. Hæc alit laborantem. Hæc efficit, ut in mediis malis pleno gaudio mens exultet. An ego queam tot labores perpeti, nunc ſcribendo per decem dies, nunc docendo ab aurora ad Heſperum, nunc iter faciendo æſtate peræſtus, fulmina, tonitrua: hyeme per frigora, nives, grandines, niſi ipſa aliquando fatigatio occurreret? Lateat vulgus in ædibus, ſequantur ſomnia tenebras, caveant pallentes umbræ ne levis aura faciem lædat, ne madeant imbre, ne tegulæ caſu intereant, domi etiam non deſunt pericula,

cu-

curent ſe longis conviviis, tum horis præſcriptis deambulent, alternis diebus mentem, ſi quam habent, in tanto contemptu temporis, inſtaurent luſu, ne lentæ animantes labore nimio conſumantur. Nos in luce verſari, atque ſub divo mundum ſpectare decrevimus. Certum eſt viſere varia gentium ſtudia. Quis ſemper inter eoſdem vultus ſine tædio tranſigat vitam? Sed dicat aliquis, qui ex puerorum convictu colligit pecuniam. Quid? etiam in primis Latinæ linguæ rudimentis ſic mutandum locum cenſes? Maxime: Grammaticæ fere quatuor annos tribuunt,

buunt, & plerumque in uno loco. Quanto ſatius eſſet, ſi interea octies ſchola & urbe commutatis, toties ſummam artis, quæ brevis eſt, puer didiciſſet: relictis omnibus præceptionibus, quę non omnino ſunt neceſſariæ. Nunc contra, quo diu detineant adoleſcentes, ea inculcant, quæ me puderet hic recenſęre, tam ſunt humilia, tam raro occurrunt apud autores. Quum principio nihil docere deberent, quod non creberrimi uſus ſit. Cauſæ huius conſilii ſunt, quod à multis plura, vel ſaltē aptiore omnia ordine diſcent, quam ab uno. Deinde, quod eam ætatem ſicuti

ſicuti nos, non parum excitabit novus conſpectus eorum, inter quos verſabitur. Haud ambigo complures fore, qui faciendum ſecus iudicent: ſed his non omnino ſumma erit, & temporis, & victoriæ cura.

Quos ſecum libros vehere debeat ſtudioſus, qui mutabit locum.

QUI alium petere locum decrevit, & longam ingredi viam libros ſecum conferat ſolum in quibus diligenter res aliquas notaverit. Quod ſi in volumine duæ tantum treſve paginæ notatę ſint, eas è libro eximat, reliquum

quum vendat. Nec ſit adeo ſordidus ut exigua iactura rei conatum remoretur. Cogitet ſemper, ſi ad ſumma pervenerit, non defuturas opes. Superiori anno Baſileam profecturus è novo opere Plinii ſecundum librum à me notatum excidebam, ut mecum ferrem. Amicus interveniens me mentis eſſe parum ſanæ opinabatur. Sic tractavi libros complures, ſemperque faciam quum id poſtularit occaſio. Tametſi mihi eſſent novi codices Ciceronis, Platonis, Demoſthenis grandi comparati ære, omnes tamen paginas erumperem, in quibus ſcitu di-

dignum aliquid ſcripſiſſem, quando eſſet proficiſcendū. Ob duas cauſas id facio: Quod in illis fixa memoria ſit, & quod ſcripta ea non nihil conducere queant ad ſtilum. Qui hoc mirantur, mirentur ijdem, quur in terram agricolæ abiiciant ſemen, ut cum fœnore plura recipiant. Nobis certior multo quam ruſticis ſpes eſt rerum maximarum, ſi vixerimus. In hunc modum iter faciam ad varias hominum nationes, nova diſcendi gratia. Idem facient, qui mecum proficiſcentur, ſi meum ſequi conſilium velint. Librorum ingentem ubique reperiemus copiam. In

itinere autem cogitatione utemur, & mentis vis novi ſemper aliquid parturiet.

Studioſos debere eſſe liberos.

HAVD facile emergunt, qui conducti ſtipendio, vel pueros privatim inſtituunt, vel publice in Academiā non omnino celebri profitentur diſciplinas ad ſpatium anni, duorumve, vel apud typographos ſcriptores emendant. Cauſæ mihi duæ occurrunt. Quod hi non magno videantur animo, nec amplius tendere ad altiora, qui huiuſmodi rebus poſſunt detineri. Meo iudicio per campos apertos laxis habenis quacun-

cunque fortuna monſtraret iter, tendendum erat ad ſcopum. Altera, quod ex ea tranquillitate ſocordia quædam exiſtit, quæ perſuadeat nobis deſiderari nihil, quod ad triumphi nomen faciat. Itaque ô iuventæ illuſtre robur, dehinc contemptis & ſtipendijs, & illecebris cunctis, quę vel horę intercapedinē unius poſſint impedire, petamus ſedem, quo nemo unquam aſpiravit. Ingentis eſt ignaviæ ſemper aliòs velle ſequi, ſemper ducem quærere. Ante mori certum ſit, quam ulli cedere mortalium. Pulchrum eſt ſexcentos leones in pugnam ſpectaculo uno com-

mittere: pulchrum forte multis populis imperare, ſed pulchrius propria virtute eo veræ laudis penetrare, quo nemo te ſequi poterit. Victoria in manu eſt. Magno Alexandro (quis non crebro tam animoſi pectoris meminerit?) quum nuntiaretur Darium regem triginta militum adducere myriadas, * εἷς μάγειρος ἔφη, πόλλα πρόβατα οὐ φοβεῖται. Sicuti leo citius ſævit in virum, quam fœminam, pueros non niſi ſumma fame coactus attingit, ita & nobis leonum more, maxima quæque maximo arripienda ſudore ſunt.
Ho-

* *Vnus inquit lanius, non timet multas oves.*

Hominis vita temporis punctum eſt, ſed quid non vincit labor ac ſedulitas? Fingat ſe quiſque nudis pedibus in medio poſitum igne, cogitetque quanta tum agilitas in membris pigris eſſet, ſolum pro ſalute corporis: nunc multo maior ſit pro ſalute animi. Hoc ſpectaculum ſemper ſit in pectore. Quum ædificia quinque aut ſex ſimul flagrant incendio, tum curſitant, in flammas ruunt, ut aliquid igni eripiant: pars tecta conſcendunt, funduntque aquas, pars opes è domo rapiunt, nec ea tempeſtate magna ſomni aut ventris cura eſt: ſic noſtra tractanda
 ſtu-

ſtudia ſunt. Iſthic videas, quid humana vis efficiat, ſi vires experiatur: quid intra annum, imo breviſſimum tempus præſtare poſſit. Fulminis modo ad ea feremur, quæ poſcimus. Sermones omnes, non niſi tonitrui ictus erunt. Mens momento orbem totum peragrabit. Quid celerius mente? Manuum uſus corporiſque motiones globos emiſſos pulvere accenſo imitabuntur. Ocyſſime Sol in occiduas mundi plagas tendit, niſi hunc ſequamur, nihil efficimus: Vix eſſe credam cœli volatum vehementia noſtra concitatiorem. Tu ignava Græcia non perpe-

periculum dabitur decennium Troiæ, primo impetu omnia ruent. Etiam mundo egredi facile eſt, ſi pavidum animal tentaverit, ſi ſemel tantum fecerit periculum. Non arbitremur deos eſſe, qui ſolertia mediocri ſumma hactenus occupavere. Quorum admiratio ita cœpit poſteros, ut vixdum quiſquam ſequi eôdem contenderit. Non priſcorum elevare decus, verum ad maiora alios impellere conamur.

Peroratio.

NE forte ſurdis auribus hæc, quæ diximus, prætererierint, nonnulla repetemus

unde communis omnium ſa-
lus pendet. Antę omnia ſum-
mum tibi ſcopum præfige,
niſi prorſus effœminato ſis
animo. Nec te moveat ſcri-
pſiſſe quoſdam nihil ſibi eſſe
magis in votis, quam ut vel
umbram Ciceronis adſequan-
tur. Ne tibi adſcripſeris ve-
tuſta ſtemmata, aut à maiori-
bus partam laudē, pulchrius
erit decus, cuius autor ipſe,
quam cuius hæres fueris. A-
nimadverte nihil intereſſe
inter eos, qui nunquam nati
ſunt, & eos, qui nulla re me-
morabili geſta obſcuri ex hac
vita migrarunt. Nihil ames,
niſi laborem: luxum, & fabu-
las fugito. Semper quære oc-
caſio-

caſionem audiendi, docendi, ſcribendi. Evitanda lectio ſolitaria, tempuſque omne exercitio impendendum. Nõ verear adfirmare tanto quoſque eſſe doctiores, quanto crebrius docuerint. Quapropter σοφίαν apud Poëtam dicere reor: Uſus me genuit, mater peperit memoria. Dum audimus, vigilantiſſimo ſimus animo. Quum docemus, fugienda oſtentatio, & vanitas illorum, qui horæ intervallo vix decem verba proferunt, adeo lente rem aggrediuntur, adeo ſeſe ad laborem componunt, captantes autoritatem. Omnis ipſorum cogitatio eſt, ut habean-

tur in pretio,ut docti à vulgo cenſeantur. Illi ad ſumma pervenient unquã? Impetus, impetus mihi placet, cum in rebus omnibus, tum in docendo. Quod enim agricolis meſſis eſt, hoc tempus iſtud, ſi fructum ſpectes, eruditis: ubi obſecro quis non moram damnaverit? Noſtris potius viribus nitamur: ac horas illas, quæ infeliciter alijs pereunt aſſentatione, ſeu conciliando favore hominum, impendamus literis. Sapiens animi magnitudo veram laudem in factis poſitam,non in vaga fama iudicat: principemque ſe eſſe mavult,quam videri. Tametſi nonnunquam

quam inter legendum animus laſſus aut labore, aut cogitatione perpetua langueſcit, laborandum tamen, quoad ſpiritus ullus in corpore fuerit reliquus: à morte licebit quieſcere. Nuſquam umbra, ſemper lux, & hominum cœtus placeant. Dij boni, quantus intra breviſſimum tempus evaderet ille, qui nullam diei intermitteret horam, qua non aliquid vel audiret, vel doceret, vel ſcriberet. Si fieri poteſt docendi magis, quam audiendi occaſionẽ captabimus. Quippe non paucos videas, qui aliud nihil, quam audiunt, in hoc ſeneſcunt, nec apti ſunt,

vel autorem profit
quicquam polite
queant. Si mentem ex
ſtudes qua ſola diſta
cæteris animantibus,
ſcenda omnia è toto di
narum orbe, quæ ſcitu
iudicas. Illi quorum
eſt cura corporis quam
mi, aiunt pulchrum e
una arte excellere, at
chrius multo excellere
pluribus. Nullæ ſunt fœm
tam à Muſis alienæ, quæ
unam diſcere queant:
picas id efficere poſſe i
annos viginti, quos hæc
minum monſtra uni ſt
impendunt, arbitror. U
bij verbis utar, hi non pe

ciunt, quantum natura hum…
ni ingenij valeat, quæ ita eſt
agilis ac velox, ut … poſſit
quidem aliquid agere …
tam unum. Poſtremum …
ut mutes locum: aliqui …
ſomnolentus, & imperitus
ſemper permanebis. Num…
quã me pœnituit (neque …
quam pœnituiſſe puto) quod
literarum gratia in Acade-
miam aliam tranſierim. Con-
tra ſemper magno, & ſum…
dolore deprehendi, me ni-
mium diu in urbe una deſe-
diſſe. Haud abiiciendum ani-
mus, licet non continuo ea
ſententia omnia ſucceſſerint.
Nihil enim videmus, aliter
parvis principijs, ad ſumma

R.

…zones dexteram
…urebant, quo
…ad manum vi-
…ret. Democri-
… animi aciem
…ctu oculorum,
…, ut commo-
…aturas mente
…t. Hæc nos
…dere debent.
…eram omnes,
…mplis exciti,
…bore ad ma-
…uxus, fabulæ
…iebres animi
…ribus. * Τῆς
…ὶ περιπάτοιϑεν
…us reliquum
tem-

…rem *Dii prapo-*

vel autorem profiteri, vel quicquam polite ſcribere queant. Si mentem exornare ſtudes qua ſola diſtamus à cæteris animantibus, perdiſcenda omnia è toto diſciplinarum orbe, quæ ſcitu digna iudicas. Illi quorum maior eſt cura corporis quam animi, aiunt pulchrum eſſe in una arte excellere, at pulchrius multo excellere in pluribus. Nullæ ſunt fœminæ tam à Muſis alienæ, quæ non unam diſcere queant: imo picas id efficere poſſe intra annos viginti, quos hæc hominum monſtra uni ſtudio impendunt, arbitror. Ut Fabij verbis utar, hi non perſpiciunt,

ciunt, quantum natura humani ingenij valeat, quæ ita eſt agilis ac velox, ut ne poſſit quidem aliquid agere tantum unum. Poſtremum eſt, ut mutes locum: alioqui & ſomnolentus, & imperitus ſemper permanebis. Nunquã me pœnituit (nec quenquam pœnituiſſe puto) quod literarum gratia in Academiam aliam tranſierim. Contra ſemper magno, & ſero dolore deprehendi, me nimium diu in urbe una deſediſſe. Haud abiiciendus animus, licet non continuo ex ſententia omnia ſucceſſerint. Nihil enim videmus, niſi ex parvis principijs, ad ſumma re-

rerum faſtigia emergere. Habent omnia doctrinarum genera amari nonnihil, quod initio ingruentium pectus deterreat. Verum ipſum illud comes penſat utilitas. Proinde levi incommodo offenſi non protinus reſiliemus. Olim principes Græciæ vellus aureum per tot maria & pericula petitum, virtute duce, comite Fortuna, urgentibus acrioribus gloriæ ſtimulis, vexerunt: ſpirantes ignes, indomitos & rebelles tauros domuere: ſopitum draconem occîdere, ſatiſque dentibus obortam ſegetem illam militum, ut rueret in mutua vulnera, coëgere.

gere. Amazones dexteram mammam exurebant, quo plus alimenti ad manum vicinam perveniret. Democritus quũ videret animi aciem impediri aſpectu oculorum, ipſos ſibi eruit, ut commodius rerum naturas mente comprehenderet. Hæc nos nonnihil accendere debent. Demus itaq; operam omnes, ut aliorum exemplis exciti, dehinc ſummo labore ad maiora enitamur. Luxus, fabulæ inanes, & muliebres animi linquantur mulieribus. * Τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν. Fingamus reliquum tem-

* *Virtuti ſudorem Dii præpoſuerunt.*

tempus abſtuliſſe ſomnum, abſtuliſſe pericula, abſtuliſſe morbos. Sed tamen dolendum hactenus florem ætatis ſine fructu perijſſe tempora nunquam reditura. Memoria quiſque repetat omnia malorum genera ab ipſo vitæ exordio: ſubeat recordatio quot dies, quam frigidis rebus aſumpſerit, ut indignans dolenſque tot annos ſine fruge abijſſe, tanto maiore furore graſſetur. Valeat ignavia, valeat cum ea iniqua fatorum ſeries, quam nemo ſapiens metuit: animus ubi ad gloriam virtutis via ſævit abunde potens eſt, neque Fortunæ indiget. Vere etenim

nimi nobiles exiſtimo, non qui funes aureos collo circumferunt, quique parietes & veſtibula pictis maiorum magiſtratibus ornant, ſed qui veris ac ſuis bonis, hoc eſt, eruditione, moribus, eloquentia ſe ſuoſque illuſtrare conantur. Pauci noverunt, quam certa ipſos ſolidaque maneat felicitas, qui ad hanc æternam ſedem penetrare ſtatuerunt. Fortunæ munera, ut regna, & urbes, & decor formæ pereunt: parta virtute ac labore fixa ſunt. Hæc poſſeſſio non ferro, non flammis, non rapinis, non tempeſtatibus ullis obnoxia eſt. Sed finem facio. Breve ſpatium vitæ

tæ noſtræ, per horas id dilabitur, ocyſſime perit hora, (utinam iſthæc ô formoſa iuventa perſpiceres, in te ſpes longe maxima eſt) cito dies, cito menſis, celeriter etiam annus, quum tamen parvus annorum numerus ſit: ad hæc dimidium ævi aufert ſomnus, magnam partem convivia, luſus, morbi, præpoſteri conatus: quodque duriſſimum, incerta morte Lacheſis atrox omni momento imminet: niſi ſummo ſtudio temporis fructum quæramus, ſine gloria pecudum more ſumus morituri.

IOACH. FORTII RINGELBERGII ANDOVERPIANI

In librum ſuum

DE

RATIONE STVDII

ANNOTATIONES.

AIVNT nonnulli concitatam plus æquo eſſe orationem. Sed hi non vident, quod Horatius iubet talem eſſe debere aut Poëtam aut oratorem, cuiuſmodi eſſe auditores cupit. Si dolere me vis, inquit, dolendum tibi prius eſt. Si incitare velis alios, id nun-

nunquam efficies ſedato ſermone. Etenim, quemadmodum Fabius ait, non incendit, niſi ignis: nec madeſcimus, niſi humore: nec res ulla dat alteri colorem, quem ipſa non habet. Citius quiſquam manu cœlum attingeret, quã animos moveret, ipſe tranquillus & immotus.

Pulchrum eſt enim mediocrem.] Triplex ſtudioſorum inſtitutum, ſive ſcopus eſt. Infimus, quum eſſe volunt mediocres. Medius, quando pares eſſe ſtudent illis, qui primas hactenus partes tenuere. Summus, quum evadere conantur ſupra ſummos.

Quam tot hominum millia.]

Ad-

Adhuc perpetua manet interrogatio & admiratio, ideo poſt celebrabunt etiam nota interrogationis ponenda.

Immenſum pectore.] Hoc eſt, pulmone, quo ſpiritum attrahimus, continens pro contento.

Qui ſub ſignis noſtris.] Complures in ſtudij ratione demonſtravere, qui libri quo ordine legendi ſint: quum multo magis neceſſe erat expellere ignaviam, quæ paſſim dominatur.

Namque ſine ipſa nihil efficere animus poteſt.] Corpus enim inſtrumentũ animi eſt. Quod ſi bene adfectum fuerit, facilius

lius ea, quæ volet, animus operabitur: ſin male, maiore conatu atque ſudore opus erit, quia multa tentabit repugnante natura.

Ἀνδρῶδες οὐδὲν ἐπιδεδειγμένοι.] Ad imitationem Luciani ubi in deorum dialogis Æſculapio Hercules obijcit: Σὺ γὰρ ῥιζοτόμος εἶ, καὶ ἀγύρτης νοσοῦσι μὲν ἴσως ἀνθρώποις χρήσιμος ἐπιθήσειν τῶν φαρμάκων, ἀνδρῶδες δὲ οὐδὲν ἐπιδεδειγμένος. Ante ἀνδρῶδες ponenda nota interrogationis, atque etiam poſt ἐπιδεδειγμένοι.

Quod ſine pulvere.] Metaphora ſumpta à pugnantibus in prælio.

Alia vi rem aggrediemur.] Hic

Hic vi ſcribendum duabus literis, non tribus. Quod dico ne typographi per imprudentiam pro vi ponant via. Qui error & frequens eſt, & ſæpenumero faciem mutat orationis. Eadem cauſa me plerumque ſcribere cogit, quod alioqui non eram ſcripturus, præſertim, quum levis immutatio, tum numeros, tum ſtructuram totam inverteret.

Si nihil attigeris, niſi locos communes.] Hi ſunt res aut voces, quarum frequens uſus eſt: ut deus, mundus, homo, animus. Animal, iuſtitia, fortitudo.

Optime hic officio fungi ſuo.] Hic

Primas tribuunt papaveri.] Marſilius Ficinus ait ſtudioſis edendum papaver, quod ſemen illud ſomnum inducat.

Mihi rem fuiſſe principio laborioſam. Digreſſio uſque ad eum locum, *ſed ad rem eamus:*

Etiamſi natura facundus es, data opera loquaris incompoſite.] Hoc omnino neceſſarium ijs, qui ſummi eſſe volunt in ſcribendo, ad quod omnia noſtra tum ſtudia, tum præcepta tendunt. Inquiunt bene poſſe ſcribere eos, qui bene loquuntur. Fateor id verum eſſe, ſi de rebus ijſdem & loquerentur, & ſcriberent. Sed colloquia fere ſunt de rebus familiaribus, de eventu belli

aliquo, quum ſcribendum ſit de communibus locis : de Deo, de mundo, de homine, de animo ſive animalibus. Quid hic profuerit, quod aliquando domeſticas nugas ſcite recitaveris ? Hoc ergo tempus, quod ijs impendiſti, certum eſt tibi, maiore ex parte periiſſe. Porro quibus animus non eſt, ut ſcribant, totis viribus niti debent, ut polite loquantur. Diſcant hi, quemadmodum res omnes memorare eleganter poſſint. Illorum tamen gloria à noſtra laude diſtat, quo momentum ab æternitate.

Graſſari cœpi.] Id verbum quoque in bonam partem accipi

cipi poteſt. Velut apud Salluſtium: *Animus ubi ad gloriam virtutis via graſſatur.*

In hac finire vitam decrevi.] Hic objecere nonnulli vitam potius honeſtam debere eſſe finē. Qui non recte videntur ratiocinari. Nam fieri poteſt, ut aliquis probe vivat, & ſit eruditus. Nec credo ullam eſſe occupationem, quæ magis ab illicitis adfectibus hominem abducat, quam ſtudia literarum. Mirum dictu, quantum vitiorum è pectore humano tollat luxus opumque contemptio, quam neceſſariam hic eſſe diximus.

Poſtmodo tamen.] Vox crebra apud Suetonium.

Sic aliquando modica in dictione.] Hoc eſt oratione, ne vocabulum quis putet ſignificari.

Ad maxima quæque pervenires.] Apoſtrophe ad pueros.

Felix puer, cui molles articuli.] Oratio iucunda, quæ eſt, quoties diſcribuntur ſylvæ virentes, flumina currentia, res, ſeu luſus puerorum.

O utinam.] Ovidius in epiſtolis: *O utinam tunc, quum Lacedæmona claſſe petebat.*

Quum Sol adverſa nobis figeret veſtigia.] Sermo eſt de media nocte. Tunc enim Sol eſt in parte circuli meridani, quæ nobis perpetuo ſub terra occul-

occultatur ſupra caput antichthonum.

Noćte vagante in medio cœlo.) Nox aliud nihil, niſi terræ umbra eſt , quæ ſurgente Sole occidit , oritur Occidente.

Vita domum.] Deſcribitur horoſcopus libri de ratione ſtudij, hoc eſt, ſitus ſeu facies cœli , quæ erat prima media nocte in Auguſto anni milleſimi quingenteſimi vigeſiminoni. Duodecim cœli domus ſunt. Quarum prima, ſignificat vitam: ſecunda opes: tertia fratres : quarta parentes : quinta prolem : ſexta morbos : ſeptima matrimonium ſeu nuptias : octava

mortem : nona religiones & peregrinationes : decima actiones : undecima amicos: duodecima inimicos. De his plura in inſtitutionibus noſtris Aſtronomicis.

Sol parentum.] Sol ſemper media nocte in principio domus quartæ eſt.

Pars mundi poſtrema.] Id eſt duodecima domus, quæ attingit horoſcopum.

Nos ſpectabant Phanon.] In noſtro Hemiſphærio erant.

Facies mundi eſt admiratione maiore digna.]Inter alia felicem ſortita eſt locum Luna tribus de cauſis: quod in domo ſecunda ſit, quod in Cancro domicilio ſuo, quod cum parte

parte fortunæ ſit.

Horoſcopi formam tui.] Apoſtrophe ad Romam. Horoſcopus eſt pars ſigniferi, quæ alicuius rei exordio emergit: qua parte cognita, etiam reliquæ habentur domus. Sed quoniam in figura duodecim domorum aſcendens gradus præcipuus eſt, quemque ante omnia ſolent contemplari, fit ut horoſcopus hoc loco, & identidem apud autores alios pro toto cœlo in plana forma depicto, diſtinctoque partibus duodecim accipiatur.

Si locum.) Hoc eſt, urbem in qua librum de ſtudij ratione perſcripſerim.

A bruma.) A circulo Ca-

pricorni, in quo bruma, ſive breviſſimus dies eſt.

Sextante orbis.] Hoc eſt, duobus ſignis.

Cum ſemuncia.] Semuncia mundi quindecim continet gradus.

Binis prope horis.] Id eſt, pene triginta gradibus: quia inter Orientem & Occidentem tranſitus quindecimgraduum cœli unam efficit horã.

Ab occaſu.] Ab inſulis fortunatis, ubi Occidens terræ totius collocatur.

Quis inter tot vitæ diſcrimina.] Ἀποσιώπησις, quemadmodum apud Vergilium: *Quos ego, ſed motos præſtat componere fluctus.*

Vo-

Voces duas commiſſas apte.] Metaphora ſumpta à tabulis ligneis, quæ proprie dicuntur committi : unde & commiſſura dicta.

Saxa aut ligna per tranſverſum lateri ſupponito.] Si qui hanc præceptionem mirentur, legant id, quod mox de plumbo admonebimus, nam idem utriſque reſpondemus.

In veſtibus interioribus aliquando conſuo plumbum.] Cavillantur hic præſcribi de exercitio corporis, quæ ne Geta quidem faceret : ſed hi, quibus ad ſtilum minus eſt ardoris qui hac tantam gloriam nondum conceperunt animo.

Quum ad ſumma tendenti nihil non tentandum ſit, unde vel minimam frugem ſperes. Quis non eſſe furoris dicat, quod Demoſthenes fecit, circa flumina & montes calculis iniectis ori inſani modo currere, clamareque vocis augendæ gratia. Id tamen uno ore laudamus omnes. Nemo eſt qui ignoret pro animorum vehementia remiſſioneve aliud nos tum ſentire, tum facere. Ut uno verbo omnes eiuſmodi obiectiones diluam, omnes ſermones laboreſque, qui paulum excedunt communem conſuetudinem vulgi, hoc eſt, fabulas inanes, deſidiam, oſten-

oſtentationem maximam in minimis & ſemper iiſdem rebus, inſani iudicantur. Quicquid infra ſuam induſtriam vident, pigritiam vocant: ſi maius quicquam invenerint, furorem. Eos qui magnos crateras hauſtu uno ſiccare poſſunt, qui ſic craſſum illud & poroſum corpus vino implent, ut per cutem humor erumpat. (Nam tum ſe ſatis inquiunt potaſſe, quum poſitis quinque ſuper menſam digitis (quod ipſe aliquando vidi) totidem guttæ excidunt) laudant, hos viros eſſe & homines dicunt, indignos hominis vocabulo. Reliquos qui ſpreta hac fœ-

diſſima vita ad altiora ſe convertant, qui animi cultu certare malunt, quam poculis, nuncupant inſanos. Age, dic mihi, quid aliud curant per totos dies, quam pabulum, armentorum more, & obſcœnas libidines? ad hæc duo omnes ſuas cogitationes, omnia ſtudia referunt, in his duabus voluptatibus ſummum bonum, hoc eſt, ſummam humanæ naturæ felicitatem ponunt: opes colligunt in hunc uſum. Aiunt ſe velle colere Deum, ac iuvare pauperes, ſed nihil minus aut cogitant, aut faciunt: ad corpus omnia referuntur. Animus noſter ſæpe multo maiora con-

concipit, quam palam auſit profiteri, propter communem ſtuporem plebis, quæ vel minimam diligentiam furorem appellat. Quoties me inſanum vocarunt, quum per integrum menſem quotidie docerem ab ortu Solis ad occaſum? quoties dixerunt fieri non poſſe, quin ante finem menſis inter labores expirarem? Fatigor quidem, id non nego, etiam pene uſque ad ſpiritus defectionem, ſed fatigatio ea dulcis eſt. Complures, alijs occupationibus impediti, ad lectionem veniebant, non tam audiendi, quam ſpectandi gratia. Si quemquam ſtudioſum lente

& gra-

& graviter compoſito & adfectato greſſu videant incedere, hunc ſapientem, hunc gravem virum nominant. Quod ſi occurrentem aliquem conſpicerent, hunc extemplo exclamarent eſſe furioſum, & in vincula conijcerent. Quamobrem? quia ſegnius ipſi laborare conſueverunt, quia nihil probant, niſi quod ipſi faciunt. Sed ſtupida multitudo non videt illo lento aggreſſu nil niſi vulgare poſſe comparari. Paulo maiora petenda ſunt, ſi ſapimus. Utinam ij, qui turpiſſimas corporis voluptates ſequuntur, ſic ſævirent in rebus honeſtis. Quam admirabilis

bilis tum eſſet hominis natura nobiliſſima? quam te dignam cenſeremus, cui vitæ neciſque poteſtas ſit reliquarum animantium? In rebus omnibus uſus nitorem & gratiam, quies ſitum ac ſqualorem parit. Nihil peius otio. Quid in Oceano, Sole, ſtelliſque cœli, præſertim circa medium orbis, magis admirabile, quam velociſſimus curſus, quo quotidie terram totam ambiunt? Nos animo omnem corporis uſum dicamus. Hoc ſervire etiam inter imbres, procellas, fulmina, tonitrua, æſtus, algores, & nocturnas tenebras, inter mille pericula, dum alij conviviis,

vivijs, luſu, ſomno fruentur: illum imperaſe volumus. Scio me ſcripſiſſe in hoc libro multa, quæ otioſorum hominum fabulas non effugient: nec me ſcripſiſſe pœnitet. Nam parui pendo iudicium eorũ, quibus diverſum inſtitutum eſt, hoc eſt, qui decreverunt lente omnia aggredi, quæ ad mentis decorem faciunt: ac vigilantius quærere, quæ ad corpus pertinent. Meminiſſe oportet perbreve ſupereſſe tempus, forte annos quinque aut ſex (certe non plures nos expectamus ob calculi morbum, adverſus quem vix ullum eſt remedium) proinde aut laborandum eſſe, aut caden-

dendum ſine honore, ſine gloria, cum ignava multitudine in fumi modum, cuius veſtigia nulla relinquuntur. Multa ſane pertuli, ſed quia magna non niſi magno comparantur, hac mercede placet, quicquid Fortuna intuleris. Ingruat ſimul univerſa malorum multitudo, modo aliquando liceat per tot rerum diſcrimina eo, quo decrevimus, evadere. Pulchrum eſt inerti turbæ inſanum videri: imo turpiſſimum, illorum ſequi veſtigia.

Qui primum ſe urbes expugnaturum.] Alluſio ad Terentij dictum: *Primum ædes expugnabo.*

Omni

Omni momento imminens.] Apoſtrophe ad Lacheſin: ne tertia perſona pro ſecunda ponatur.

APPENDIX Ex CHAO.

DE STUDENDI RATIONE.

TRIA ſunt, quæ breviſſimo temporis ſpatio rudiſſimos quosque homines ad maximam eruditionem provehere poſſint, audire, docere, ſcribere.

Ad audiendos Profeſſores his verbis Iſocrates Rhetor adoleſcentes hortatur: μὴ κατόκνει μακρὰν ὁδὸν πορεύεσθαι πρὸς τοὺς διδάσκειν τὶ χρήσιμον ἐπαγγελλομένους. αἰσχρὸν γὰρ τοὺς μὲν ἐμπόρους τηλικαῦτα πελάγη διαπεραῖν ἕνεκα τοῦ πλείω ποιῆσαι τὴν ὑπάρχουσαν οὐσίαν, τοὺς δὲ νεωτέρους μηδὲ τὰς κατὰ γῆν πορείας ὑπομένειν ἐπὶ τῷ βελτίω καθαστῆσαι τὴν ἑαυτῶν διάνοιαν. Id eſt, *Ne pigeat longam viam ire ad utile aliquid docere profitentes. Turpe eſt enim mercatores longinqua maria pertranſire cauſa divitiarum: iuniores vero neq; per terram iter tolerare ad mentem meliorem conſtituendam.* Secundum eſt, ut unuſquiſque quam primum poſſit

poſſit doceat. Siquidem facile artes evaneſcunt, niſi exercitatione confirmes: & in omnibus rebus fere minus valent præcepta, quam experimenta. Plus utilitatis conſequeris, ſi per horam unam docueris, aut enarraveris doctum autorem, quam ſi horis decem ſolitario te ſtudio confeceris. Nuſquam commodius deprehenderis quid intelligas, quid te lateat, quam ſi alios doceas.

FINIS.

DES.
ERASMI
ROTERODAMI
DE
Ratione Studij
TRACTATVS.

Digitized by Google

F. Paulini a S. Barth.
Carmelitae Discalc.

Google

DES. ERASMI ROTERODAMI DE RATIONE STUDII Tractatus.

ERAS. ROTEROD. PETRO VITERIO *Liberalium diſciplinarum Profeſſori eximio* *S. D.*

NÆ tu rem iſtam, mi Petre ſuaviſſime, & perſpicis acutè, & graviter vereque judicas,

cas, plurimum referre, qua ratione, quoque ordine quid inſtituas, idque maximum habere momentum, cum cæteris in rebus omnibus, tum vero præcipue in bonarum ſtudijs literarum. An non videmus ingentia pondera, ſi artem adhibeas, minimo tolli negocio, quæ nullis alioqui viribus moveri poterant? Quemadmodum & in bello non perinde refert, quantis copijs, quantiſque viribus hoſtem adoria-

riaris, ut quam probe inſtructo exercitu, quo conſilio, quoque ordine pugnam capeſſas. Ac multo celerius quo tendunt, perveniunt ij, qui ſemitas compendiarias norunt, quam qui amnẽ, ut ait Plautus, ducem ſequuntur, & vel contempto Pythagora καὶ λεωφόρυς ingrediuntur, vel varijs etiam errorum ambagibus circumaguntur. Proinde rogas, ut tibi ſtudiorum ordinem, ac viam formamque præſcribam,

quam tu veluti Theſei filum ſecutus & in autorum labyrinthis citra errorem verſari queas, & ad eruditionis ſummam celerius remergere, vel magis aliorum ſtudijs conſulere, quos bonis literis inſtituis, quandoquidem ipſe jam propemodũ ad eruditionis faſtigium perveniſti. Equidem pro mea certe virili non gravatim parebo homini tam amico, ut nefas ſit quidvis etiam flagitanti negare, nedum
rem

rem tam honeſtam, tamque frugiferam. Quod ſi ſenſeris noſtrum hoc conſilium tibi commodo fuiſſe, tui candoris erit, & alijs ad bonas literas enitentibus, digito viam indicare.

PRINCIPIO *duplex omnio videtur cognitio, rerum ac verborum. Verborum prior, rerum potior. Sed nonnulli dum* ἀνίπτοις, *ut aiunt,* ποσὶν *ad res diſcendas feſtinant, ſermonis curam negligunt, & male affectato compendio, in maxima incidunt diſpendia. Etenim cum res non niſi per vocum notas*

duplex tradenda pueris, Græca videlicet ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia ferme ſunt prodita quæ digna cognitu videantur, verum etiam quod utraque alteri ſic affinis eſt, ut ambæ citius percipi queant conjunctim, quam altera ſine altera, certe quam Latina ſine Græca. A Græcis auſpicari nos malvult Quintilianus, ſed ita, ſi his literis perceptis, non longo intervallo Latinæ ſuccedant, ſane utraſque pari cura tuendas eſſe monet, atque ita futurum, ut neutræ alteris officiant. Ergo utriuſque linguæ rudimenta, & ſtatim, & ab optimo præceptore ſunt haurienda: qui ſi forte non contingat, tum, (quod eſt proxi-

cognoſcantur qui ſermonis vim non callet , is paſſim in rerum quoque judicio cæcutiat, hallucinetur, deliret neceſſe eſt. Poſtremo videas nullos omnium magis ubique de voculis cavillari, quam eos qui jactitant ſeſe verba negligere, rem ipſam ſpectare. Quapropter utroque in genere ſtatim optima,& quidem ab optimis ſunt diſcenda. Quid enim ſtultius quam magno labore diſcere, quæ poſtea majori cogaris dediſcere? Nihil autem facilius diſcitur , quam quod rectum,ac verum eſt. At prava ſi ſemel inhæſerint ingenio , dictu mirum quam non poſſint revelli. Primum igitur locum Grammatica ſibi vendicat,eaque protinus duplex

duplex tradenda pueris, Græca videlicet ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia ferme ſunt prodita quæ digna cognitu videantur, verum etiam quod utraque alteri ſic affinis eſt, ut ambæ citius percipi queant conjunctim, quam altera ſine altera, certe quam Latina ſine Græca. A Græcis auſpicari nos malvult Quintilianus, ſed ita, ſi his literis perceptis, non longo intervallo Latinæ ſuccedant, ſane utraſque pari cura tuendas eſſe monet, atque ita futurum, ut neutræ alteris officiant. Ergo utriuſque linguæ rudimenta, & ſtatim, & ab optimo præceptore ſunt haurienda: qui ſi forte non contingat, tum, (quod eſt proxi-

cognoſcantur qui ſermonis vim non callet, is paſſim in rerum quoque judicio cœcutiat, hallucinetur, deliret neceſſe eſt. Poſtremo videas nullos omnium magis ubique de voculis cavillari, quam eos qui jactitant ſeſe verba negligere, rem ipſam ſpectare. Quapropter utroque in genere ſtatim optima, & quidem ab optimis ſunt diſcenda. Quid enim ſtultius quam magno labore diſcere, quæ poſtea majori cogaris dediſcere? Nihil autem facilius diſcitur, quam quod rectum, ac verum eſt. At prava ſi ſemel inhæſerint ingenio, dictu mirum quam non poſſint revelli. Primum igitur locum Grammatica ſibi vendicat, eaque protinus

duplex

duplex tradenda pueris, Græca videlicet ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia ferme ſunt prodita quæ digna cognitu videantur, verum etiam quod utraque alteri ſic affinis eſt, ut ambæ citius percipi queant conjunctim, quam altera ſine altera, certe quam Latina ſine Græca. A Græcis auſpicari nos malvult Quintilianus, ſed ita, ſi his literis perceptis, non longo intervallo Latinæ ſuccedant, ſane utraſque pari cura tuendas eſſe monet, atque ita futurum, ut neutræ alteris officiant. Ergo utriuſque linguæ rudimenta, & ſtatim, & ab optimo præceptore ſunt haurienda: qui ſi forte non contingat, tum, (quod eſt proxi-

cognoſcantur qui ſermonis vim non callet , is paſſim in rerum quoque judicio cœcutiat , hallucinetur , deliret neceſſe eſt. Poſtremo videas nullos omnium magis ubique de voculis cavillari , quam eos qui jactitant ſeſe verba negligere , rem ipſam ſpectare. Quapropter utroque in genere ſtatim optima, & quidem ab optimis ſunt diſcenda. Quid enim ſtultius quam magno labore diſcere , quæ poſtea majori cogaris dediſcere? Nihil autem facilius diſcitur , quam quod rectum, ac verum eſt. At prava ſi ſemel inhæſerint ingenio , dictu mirum quam non poſſint revelli. Primum igitur locum Grammatica ſibi vendicat, eaque protinus

duplex tradenda pueris, Græca videlicet ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia ferme ſunt prodita quæ digna cognitu videantur, verum etiam quod utraque alteri ſic affinis eſt, ut ambæ citius percipi queant conjunctim, quam altera ſine altera, certe quam Latina ſine Græca. A Græcis auſpicari nos malvult Quintilianus, ſed ita, ſi his literis perceptis, non longo intervallo Latinæ ſuccedant, ſane utraſque pari cura tuendas eſſe monet, atque ita futurum, ut neutræ alteris officiant. Ergo utriuſque linguæ rudimenta, & ſtatim, & ab optimo præceptore ſunt haurienda: qui ſi forte non contingat, tum, (quod eſt proxi-

cognoſcantur qui ſermonis vim non callet, is paſſim in rerum quoque judicio cœcutiat, hallucinetur, deliret neceſſe eſt. Poſtremo videas nullos omnium magis ubique de voculis cavillari, quam eos qui jactitant ſeſe verba negligere, rem ipſam ſpectare. Quapropter utroque in genere ſtatim optima, & quidem ab optimis ſunt diſcenda. Quid enim ſtultius quam magno labore diſcere, quæ poſtea majori cogaris dediſcere? Nihil autem facilius diſcitur, quam quod rectum, ac verum eſt. At prava ſi ſemel inhæſerint ingenio, dictu mirum quam non poſſint revelli. Primum igitur locum Grammatica ſibi vendicat, eaque protinus

duplex tradenda pueris, Græca videlicet ac Latina. Non modo quod his duabus linguis omnia ferme ſunt prodita quæ digna cognitu videantur, verum etiam quod utraque alteri ſic affinis eſt, ut ambæ citius percipi queant conjunctim, quam altera ſine altera, certe quam Latina ſine Græca. A Græcis auſpicari nos malvult Quintilianus, ſed ita, ſi his literis perceptis, non longo intervallo Latinæ ſuccedant, ſane utraſque pari cura tuendas eſſe monet, atque ita futurum, ut neutræ alteris officiant. Ergo utriuſque linguæ rudimenta, & ſtatim, & ab optimo præceptore ſunt haurienda: qui ſi forte non contingat, tum, (quod eſt proxi-
 mum)

mum) optimis certe utendum autoribus, quos equidem per paucos, ſed delectos eſſe velim. Inter Græcos Grammaticos nemo non primum locum tribuit Theodoro Gazæ, proximum, mea ſententia, Conſtantinus Laſcaris ſibi jure ſuo vendicat. Inter Latinos vetuſtiores Diomedes. Inter recentiores haud multum video diſcriminis, niſi quod Nicolaus Perottus videtur omnium diligentiſſimus, citra ſuperſtitionem tamen. Verum ut huiuſmodi præcepta fateor neceſſaria, ita velim eſſe, quantum fieri poſſit, quam pauciſſima, modo ſint optima. Nec unquam probavi literatorum vulgus, qui pueros in his inculcandis

candis complures annos , remorantur. Nam vera emendate loquendi facultas optime paratur, cum ex caſtigate loquentium colloquio convictuque , tum ex eloquentium authorum aſſidua lectione, è quibus ij primum ſunt imbibendi, quorum oratio præter quam quod eſt caſtigatiſſima, argumenti quoque illecebra aliqua diſcentibus blandiatur. Quo quidem in genere primas tribuerim Luciano, alteras Demoſtheni, tertias Herodoto. Rurſum ex Poëtis primas Ariſtophani, alteras Homero , tertias Euripidi. Nam Menandrum, cui vel primas daturus eram, deſideramus. Rurſum inter Latinos quis utilior loquendi autor quam Terentius?

tius? purus, terſus, & quotidiano ſermoni proximus, tum ipſo quoque argumenti genere jucundus adoleſcentiæ. Huic ſi quis aliquot ſelectas Plauti comœdias putet addendas, quæ vacent obſcœnitate, equidem nihil repugno. Proximus locus erit Vergilio, tertius Horatio, Quartus Ciceroni, Quintus C. Cæſari. Saluſtium ſi quis adjungendum arbitrabitur, cum hoc non magnopere contenderim, atque hos quidem ad utriuſque linguæ cognitionem ſatis eſſe duco. Neque enim mihi placent, qui in evolvendis hunc in uſum autoribus, etiam quibuſlibet, vitam omnem conterunt, prorſus infantem exiſtimantes eum, quem ulla chartula ſuf-

ſuffugerit. Ergo parata ſermonis facultate, ſi non luxurioſa, certe caſta, mox ad rerum intelligentiam conferendus eſt animus. Tametſi ex his etiam ſcriptoribus, quos expolienda linguæ gratia legimus, non mediocris obiter rerum quoque cognitio percipitur, verum ex inſtituto omnis fere rerum ſcientia à Græcis autoribus petenda eſt. Nam unde tandem haurias vel purius, vel citius, vel jucundius quam ab ipſis fontibus? Sed quo ordine diſciplinæ diſcendæ ſint; & ex quibus potiſſimum præceptoribus; id alias fortaſſe rectius oſtendemus. Interim ad primæ ætatis ſtudia revertamur. Ut igitur ex his autoribus unde linguæ copiã

petendam eſſe diximus, fructum capias & maturius, & uberiorem, Laurentium Vallam tibi cenſeo diligenter evolvendū, qui de Latini ſermonis elegantia ſcripſit elegantiſſime. Hujus adjutus præceptionibus, ipſe per te non pauca annotabis. Neque enim te velim per omnia velut addictum, Laurentianis ſervire præceptis. Adjuvabit hoc quoque ſi figuras grammaticas à Donato ac Diomede traditas edidiceris, ſi carminis leges ac formas omnes tenueris, ſi rethorices ſummam, hoc eſt, propoſitiones, locos probationum, exornationes, amplificationes, tranſitionum formulas in promptu habueris. Conducunt enim hæc non ſolum ad

judicandũ, verum etiam ad imitandum. His itaq; rebus inſtructus inter legendum autores non oſcitanter obſervabis, ſi quod incidat inſigne verbum, ſi quid antique aut nove dictum, ſi quod argumentum, aut inventum acute, aut tortum apte, ſi quod egregiũ orationis decus, ſi quod adagium, ſi quod exemplũ, ſi qua ſententia digna quæ memoriæ cõmendetur. Iſque locus erit apta notula quapiã inſigniendus. Notis enim non ſolum varÿs erit utendum, verũ etiam accommodatis, quo protinus, quid rei ſit, admoneant. Ad hæc ſi quis dialecticen addendam ſtatuet, non admodum refragabor, modo ab Ariſtotele eam diſcat, nõ ab iſto loquaciſſimo ſophi-

ſtarum genere, neque rurſum ibi deſideat, & velut ad ſcopulos (ut inquit Gellius) ſirenæos conſeneſcat. Verum illud interim memineris, optimum dicendi magiſtrum eſſe ſtilum. Erit hic igitur in carmine, in oratione libera, in omni argumenti genere diligenter exercendus. Neque negligenda memoria, lectionis theſaurus. Eam tametſi locis & imagnibus adjuvari non inficior, tamen tribus rebus potiſſimum conſtat optima memoria, intellectu, ordine, cura. Si quidem bona memoriæ pars eſt, rem penitus intellexiſſe. Tum ordo facit, ut etiam quæ ſemel exciderint, quaſi poſtliminio in animum revocemus. Porro cura omnibus in rebus, non hic

hic tantum, plurimum valet. Itaque quæ meminiſſe velis, ea ſunt attentius, ac crebrius relegenda, deinde ſæpius à nobis ipſis exigenda, ut ſi quid forte ſuffugerit, id reſtituatur. Illud minutius, ſed tamen haud indignum quod admoneatur. Adjuvabit non mediocriter, ſi quorum neceſſaria quidem, ſed ſubdifficilis erit memoria, veluti locorum, quos tradunt Coſmographi, pedum metricorum, figurarum grammaticarum, genealogiarum, aut ſi qua ſunt ſimilia, ea, quam fieri poteſt, breviſſime ſimul & luculentiſſime in tabulas depicta, in cubiculi parietibus ſuſpendantur, quo paſſim & aliud agentibus ſint obvia. Item

ſi

ſi quædam breviter, ſed inſigniter dicta, velut apophthegmata, proverbia, ſententias in frontibus atque in calcibus ſingulorum codicum inſcribes, quædam annulis, aut poculis inſculpes, nonnulla pro foribus & in parietibus, aut vitreis etiam feneſtris depinges; quo nuſquam non occurrat oculis, quod eruditionem adiuvet. Hæc enim tametſi ſingula per ſe puſilla videntur, tamen in unum collata acervum, doctrinæ theſaurũ lucro augent, haud quaquam negligendo τῷ εἰς ἄφενον σπεύδοντι, *id eſt*, his opibus properanti diteſcere. *Poſtremo illud non ad unum aliquid, ſed ad omnia ſimul plurimum conducet, ſi frequenter alios quoque*

da-

doceas. Nuſquam enim melius deprehenderis quid intelligas, quid non. Atque interim nova quædam occurrunt commentanti, diſſerentique, nihil non altius infigitur animo.

De ratione inſtituendi Diſcipulos.

Sed *video te cupere, ut de docendi quoque ratione nonnihil attingamus. Age mos geratur Viterio, quanquam video Fabium hiſce de rebus diligentiſſime præcepiſſe, adeo ut poſt hunc de iiſdem ſcribere prorſus impudentiſſimum eſſe videatur. Ergo qui volet inſtituere quempiam, dabit operam, ut ſtatim optima tradat, verum qui rectiſ-*

ſime

ſime tradat optima , is omnia ſciat neceſſe eſt : aut ſi id hominis ingenio negatum eſt, certe uniuſcuiuſque diſciplinæ præcipua. In hoc non ero contentus decem illis, aut duodecim autoribus , ſed orbem illum doctrinæ requiram, ut nihil ignoret etiam qui minima parat docere. Erit igitur huic per omne ſcriptorum genus vagandum, ut optimum quemq; primũ legat, ſed ita , ut neminem relinquat inguſtatum, etiam ſi parum bonus ſit autor. Atque id quo cumulatiore fructu faciat, ante locos & ordines quoſdã, ac formulas in hoc paratas habeat , ut quicquid uſquã inciderit annotandũ, id ſuo aſcribat ordini. Sed hoc qua ratione fieri oporteat : in ſecundo

de

de copia commentario demonſtravimus. Verum ſi cui vel ocium, vel librorum copia defuerit, plurima Plinius unus ſuppeditabit, multa Macrobius & Atheneus, varia Gellius. Sed in primis ad fontes ipſos properandum, id eſt, Græcos & antiquos. Philoſophiam optime docebit Plato, & Ariſtoteles, atque huius diſcipulus Theophraſtus, tum utrinque mixtus Plotinus. Ex Theologis ſecundum divinas literas, nemo melius Origene, nemo ſubtilius aut jucundius Chriſoſtomo, nemo ſanctius Baſilio. Inter Latinos duo duntaxat inſignes in hoc genere, Ambroſius mirus in alluſionibus, & Hieronymus in arcanis literis exercitaiſſi-

tiſſimus. Quod ſi minus vacabit immorari ſingulis, omnes tandem cenſeo deguſtandos, quorum in præſentia catologum texere, non eſt ratio. Certe propter Poëtarum enarrationem, quibus mos eſt, ex omni diſciplinarum genere ſua temperare, tenenda eſt fabularum vis, quam unde potius petas, quam ab Homero fabularum omnium parente? Tametſi Metamorphoſes, ac Faſti Naſonis non leve momentum adferent, quanquam Latine ſcripti. Tenenda Coſmographia, quæ in hiſtoriis etiam eſt uſui, nedum in Poëtis. Hanc breviſſime tradit Pomponius Mela, doctiſſime Ptolomæus, diligentiſſime Plinius. Nam Strabo non hoc tantum

tum

tum agit. Hic præcipua pars eſt obſervaſſe quæ montium, fluminum, religionū, urbium vulgo recepta vocabula, quibus antiquis reſpondeant. Eadē debet eſſe cura arborum, herbarū, animantium, inſtrumentorum, veſtium, gemmarum nominibus, in quibus incredibile dictu, quam nihil intelligat literatorum vulgus. Horum notitia partim è diverſis autoribus, qui de re ruſtica, de re militari, de architectura, de re culinaria, de gemmis, de plantis, de naturis animantium conſcripſerunt, colligitur. Quanquam Iulius Pollux ex profeſſo de rerum vocabulis tradidit, quæ utinam tam accurate diſtinxiſſet, quam congeſſit copioſe: partim ex

ex etymologijs , partim ex his linguis quæ priſci ſermonis & incorrupti manifeſta veſtigia ſeruant in hanc uſque ætatem , cuiuſmodi lingua Conſtantinopolitanorum , Italorum, & Hiſpanorum , nam Gallorum oratio longius degenaravit. Tenenda antiquitas , quæ non modo ex vetuſtis autoribus, verum etiam è numiſmatis priſcis , è titulis ſaxiſque colligitur. Ediſcenda & Deorum genealogia, quibus undique referta ſunt fabulæ , eam poſt Heſiodum felicius quam pro ſuo ſeculo tradidit Boccatius. Non ignoranda aſtrologia, quod hanc paſſim ſuis figmentis aſpergunt Poëtæ, præſertim Hygini. Tenenda rerum omnium vis, at-

que

que natura, propterea quod hinc ſimilia, epitheta, comparationes, imagines, metaphoras, atque alia id genus ſchemata ſolent mutuo ſumere. In primis autem omnis tenenda eſt hiſtoria, cujus uſus latiſſime patet, non tantum in Poëtis. Iam ſi quis Prudentium, unum inter Chriſtianos vere facundum Poëtam vellet enarrare, literas etiam arcanas calleat oportet. Poſtremo nulla diſciplina eſt, nec militiæ, nec rei ruſticæ, nec muſices, nec architecturæ, quæ non uſui ſit ijs, qui Poëtas, aut Oratores antiquos ſuſceperint enarrandos. Sed video, jamdudum frontem contrahis. Næ tu, inquis, immenſum onus imponis literatori. Onero ſane; ſed

unum,

unum, ut quam plurimos exonerem. Volo ut unus evolvat omnia, ne ſingulis univerſa ſint evolvenda. Iam vero de formando puerorum ore, deque tradendis ceu per luſum, jocumque literarum figuris, ſatis præcepit Fabius. Equidem poſt tradita elementa prima, malim ad uſum loquendi ſtatim vocari puerum. Etenim cum intra pauculos menſes, quamvis barbaram linguam ætas ea ſonet, quid vetat quo minus idem fiat in lingua Græca, ſive Latina? verum id nec in magno puerorum grege locum habet, & domeſticam præceptoris conſuetudinem requirit. Quanquam in ludo quoque dabit operam, ut ſive pluribus loquatur,

ſive

ſive ſeorſim uni, quam poteſt emendatiſſime dicat. Quædam obiter interpretetur, & ut imitentur, admoneat. Loquentes illos aliquoties collaudet, ſi quid dictum erit aptius, aut emendet, cum errabunt. Ea res efficiet, ut illi quoque conſueſcant circumſpectius & accuratius loqui, & præceptorem loquentem attentius obſervent. Iuvabit & illud, ſi propoſitis præmiolis, aut pœnis, velut ex lege provocentur, ut ipſi quoque inter ſeſe alius alium emendent. Porro præceptor eruditiores aliquos deliget, qui controverſiam finiant. Neque fuerit inutile, ceu formulas aliquot proponere pueris quibus orationibus in luſu, quibus in congreſſu, quibus

bus in convivijs uti debeant. Has ſic oportet eſſe doctas, ut ſimul & faciles ſint & jucundæ. Porro doctor ille diligens & doctus, acrique judicio non gravabitur, collatis omnibus Grammaticorum præceptis, excerpere quædã, & ſimpliciſſima, quod quidem fieri poteſt, & breviſsima, tum ordine quam maxime commodo. Poſteaquam ea tradidit, ſtatim ad autorem aliquem ad id accomodatiſsimum, ac loquendi ſcribendique conſuetudinem vocentur. Hic præceptiones ante traditas ut incident, exemplaque diligenter inculcabit, quibus etiam addet nonnihil, velut jam tum ad mojora præparans. Hinc jam thematiis exerceri debẽt. In quibus

bus illud inprimis cavendum, ne (quod fieri ſolet:) aut. ſenſu ſint inepto, aut ſermone inſulſo, ſed argutam aliquam, aut venuſtam habeant ſententiam, quæ tamen ab ingenio puerili non nimium abhorreat, ut interim aliud agentes, ſimul & aliquid diſcant, in gravioribus ſtudijs uſui futurum. Habeat igitur thema, quod pueris proponet, aut hiſtoriam memorabilem. Quod genus ſunt illa: Marcelli præceps calor rem Romanam ſubvertit. Fabij prudens cunctatio reſtituit. Quanquam hic ſubeſt etiam ſententia, nimirum, præcipitata conſilia parum feliciter evenire ſolere. Item, difficile iudicatu ſit, uter altero fuerit ſtultior, Crates,

qui aurum abjecit in mare, an Midas, qui exſtimavit nihil auro melius eſſe. Item, Demoſtheni ac Ciceroni immodica eloquentia exitio fuit. Rurſum, nulla laus Codri regis meritis par eſſe poteſt, qui civium ſalutem propriæ vitæ diſpendio redimendam putavit. Sed non magni negocij fuerit huiuſmodi vim ex hiſtoriographis, præcipue Valerio Maximo, colligere. Aut fabulam habeat, ut illud: Hercules expugnandis monſtris immortalitatem ſibi paravit. Muſæ fontibus ac nemoribus unice gaudent, à fumoſis urbibus abhorrent. Aut apologum, ut, Recte docuit caſſita non eſſe committendum amicis negocium, quod

per

per te poſſis conſicere. Item, manticam pectore propendentem vident omnes, eam, quæ à tergo pendet, videt nemo. Item, ſapiebat vulpes, quæ maluit muſcas jam prope ſaturas retinere, quam his expunctis, vacuas ac ſitientes admittere, quæ quicquid reliquū eſſet ſanguinis, epotarent. Aut Apophthegma: ut, Longe diſſentiebat à vulgo noſtræ ætatis, qui maluit virum abſque pecunia, quam pecuniam ſine viro. Item, Iure Socrates contemnit eos, qui non edunt ut vivant, ſed vivunt ut edant. Merito non probavit Cato eos, qui plus ſapiunt palato, quam animo. Aut proverbium: ut, Ne ſutor ultra crepidam. Et; Non cuiuſlibet eſt

hominis Corinthum navigare. At nos quidem aditis tot chiliadibus, effecimus, ne difficilis eſſet horum inventio. Aut ſententiam, ut, Nihil carius conſtat quam quod precibus emitur. Et: Obſequium amicos, veritas odium parit. Et: Amici, qui procul abſunt, amici non ſunt. Aut rei cujuſpiam inſignem naturam, ut, Magnes ad ſeſe ferrum attrahit, Naphtha ignem. Item, Palmæ ea eſt natura, ut pondere impoſito, non modo non deprimatur ad terram, verum etiam ſurſum nitatur, & altius erigat ſeſe. Item mirum Polypi ingenium, qui ad ſpeciem ſubjecti ſoli mutat colorem, quo fallat inſidias piſcatorum. Aut figuram eximiam, pu-

ta gradationem. Divitiæ luxum pariunt, luxus ſaturitatem, ſaturitas ferociā, ferocia odium multorum, odium perniciem. Aut ſimilitudinem, ut: quemadmodum ferrum ſi exerceas, uſu atteritur: ſi non exerceas, exeditur rubigine: Ita ingenium ſi exerceas, labore abſumitur: ſi non exerceas, magis ocio, ſituq; læditur. Aut allegoriā, ut non eſt addendus ignis igni, nō eſt addendū oleum incendio. Aut commutationem, ut non ideo te talem judico, quod vehementer amem; ſed ideo vehementer amo, quod talem judicarim. Aut diſtributionem, Stultior eſt, quam ut poſſit tacere, infantior, quam ut poſſit loqui. Simplicior eſt, quam qui poſſit mentiri: gravior,

quam ut velit. Sed mihi ſat eſt indicaſſe tantum. Aut exquiſitam aliquam elegantiam. Cujus rei non eſt neceſſe ponere exemplum. Nihil autem obſtat, quo minus plures commoditates in eandem incidant orationem, veluti ſententia, hiſtoria, proverbium, & figura. Ergo præceptor, quem oportet aſſidue in bonis autoribus obverſari, huiuſmodi ceu floſculos undiquaque colliget, eoſque delectos proponet, aut etiam in eam formam demutabit, ut puerorum ingenijs ſint accommodati. Poſtquam his rebus ad aliquantam ſermonis peritiam provectus erit puer, tũ, ſi videbitur, ad majora grãmatices præcepta revocetur, quæ per locos, & or-

& ordines quoſdam ita tradenda ſunt, ut primo loco ſimpliciſſima proponantur, eaq; paucis. Deinde utcunque adoleſcunt diſcentium ingenia, ita majora ſuis quæque locis oportebit ſubijcere, Is ordo cuiuſmodi ſit, è Theodori Gazæ Grammatica exemplum ſumas licebit. Nec in his tamen velim, eos detineri longius, ſed ilico ad autores graviores revocari Præſertim ſi prius ſummam illam, de qua dixi, rhetorices, ac figuras, & carminum formas teneant. Interim thematis quoque difficilioribus ſunt exercendi, in quibus delegendis ac narrandis, diligentem & doctum preceptorem requiram. Qui ſi ſit mediocris, modo ſit idem modeſtus, non

gravabitur hæc ab alio doctiore petere. Thematum autem formæ hujuſmodi fere poſſunt eſſe. Nunc epiſtolæ brevis argumentum, ſed argutum, lingua vulgari proponat, Latine Græceve, aut utroq; ſermone tractandum. Nunc apologum, nunc narratiunculam non inſipidam, nunc ſententiam ex quatuor conſtantem partibus, utrique duarum ſimili aut ratione ſubjecta. Nunc argumentationem quinque tractandam partibus, nunc dilemma duabus, nunc expolitionem quam vocant, ſeptem partibus explicandam. Aliquando tanquam ad rhetorica prælude ntes, unum aliquod membrorum ſeorſum tractent. Cujuſmodi progymnaſmata

ſmata ſcripſit Aphthonius. Aliquando laudem, vituperationem, fabulam, ſimilitudinem, comparationem. Aliquando figuram, vel deſcriptionem, diſtributionem, ſermocinationem, ſubjectionem, notationem. Aliquoties jubeantur carmen aliquod ſolvere. Aliquoties ſolutam orationem pedibus alligare. Interim Plinianam aut Ciceronis epiſtolam, verbis ac figuris imitentur. Nonnunquam eandem ſententiam variatis verbis ac figuris ſæpius efferant. Nonnunquam eandem Græce ſimul ac Latine metro & oratione proſa varient. Nonnunquam eandem quinq; aut ſex carminum generibus, quæ doctor præſcripſerit, explicent. Non-

nunquam ſententiam eandem per locos quam plurimos ac ſchemata diffingant. Plurimum autem fructus eſt in Græcis vertendis. Quare convenit eos, hoc in genere ſæpiſſime ac diligentiſſime exerceri. Nam ſimul & exercetur ingenium in deprehendendis ſententijs, & utriuſque ſermonis vis ac proprietas penitus inſpicitur, & quid nobis cum Græcis commune ſit, quid non, deprehenditur. Denique ad reddendam græcanicam emphaſim, omnes Latinæ linguæ opes excutias oportet. Hæc ſi initio pueris difficilia videbuntur, tum uſu fient faciliora, tum præceptoris ingenium, ac ſtudium, bonam negocij partem pueris adimet, indicatis

qua

quæ putet eſſe ſupra vires illorum. Atque his interim exercitamentis crebræ perlectiones authorum miſceantur, ut ſuppetat quod imitentur. Quanquam is, qui docet, propoſito themate, ſimul verborum quoque & figurarum copiam debet indicare. Sub hæc ad inveniendi quoque laborem provocentur, ita propoſitis nudis argumentis, ut ſuo quiſque Marte reperiat, quæ pertinebunt ad rem tractandam, ornandam, locupletandam. Et hic delectum ac varietatem requiram à præceptoris eruditi diligentia, guſtum interim exhibebo. Sæpius argumentum epiſtolæ proponet ſuaſoriæ, diſſuaſoriæ, exhortatoriæ, dehortatoriæ, nar-

hominis Corinthum navigare. At nos quidem æditis tot chiliadibus, effecimus, ne difficilis eſſet horum inventio. Aut ſententiam, ut, Nihil carius conſtat quam quod precibus emitur. Et: Obſequium amicos, veritas odium parit. Et: Amici, qui procul abſunt, amici non ſunt. Aut rei cujuſpiam inſignem naturam, ut, Magnes ad ſeſe ferrum attrahit, Naphtha ignem. Item, Palmæ ea eſt natura, ut pondere impoſito, non modo non deprimatur ad terram, verum etiam ſurſum nitatur, & altius erigat ſeſe. Item mirum Polypi ingenium, qui ad ſpeciem ſubjecti ſoli mutat colorem, quo fallat inſidias piſcatoris. Aut figuram eximiam, puta

ta gradationem. Divitiæ luxum pariunt, luxus ſaturitatem, ſaturitas ferociã, ferocia odium multorum, odium perniciem. Aut ſimilitudinem, ut: quemadmodum ferrum ſi exerceas, uſu atteritur: ſi non exerceas, exeditur rubigine: Ita ingenium ſi exerceas, labore abſumitur: ſi non exerceas, magis ocio, ſituq; læditur. Aut allegoriã, ut non eſt addendus ignis igni, nõ eſt addendũ oleum incendio. Aut commutationem, ut non ideo te talem judico, quod vehementer amem; ſed ideo vehementer amo, quod talem judicarim. Aut diſtributionem, Stultior eſt, quam ut poſſit tacere, infantior, quam ut poſſit loqui. Simplicior eſt, quam qui poſſit mentiri: gravior,

quam ut velit. Sed mihi ſat eſt indicaſſe tantum. Aut exquiſitam aliquam elegantiam. Cujus rei non eſt neceſſe ponere exemplum. Nihil autem obſtat, quo minus plures commoditates in eandem incidant orationem, veluti ſententia, hiſtoria, proverbium, & figura. Ergo præceptor, quem oportet aſſidue in bonis autoribus obverſari, huiuſmodi ceu floſculos undiquaque colliget, eoſque delectos proponet, aut etiam in eam formam demutabit, ut puerorum ingenijs ſint accommodati. Poſtquam his rebus ad aliquantam ſermonis peritiam provectus erit puer, tũ, ſi videbitur, ad majora grãmatices præcepta revocetur, quæ per locos, & or-

& ordines quoſdam ita tradenda ſunt, ut primo loco ſumpliciſſima proponantur, eaq; paucis. Deinde utcunque adoleſcunt diſcentium ingenia, ita majora ſuis quæque locis oportebit ſubijcere, Is ordo cuiuſmodi ſit, è Theodori Gazæ Grammatica exemplum ſumas licebit. Nec in his tamen velim, eos detineri longius, ſed ilico ad autores graviores revocari Præſertim ſi prius ſummam illam, de qua dixi, rhetorices, ac figuras, & carminum formas teneant. Interim thematis quoque difficilioribus ſunt exercendi, in quibus delegendis ac narrandis, diligentem & doctum preceptorem requiram. Qui ſi ſit mediocris, modo ſit idem modeſtus, non

gravabitur hæc ab alio doctiore petere. Thematum autem formæ hujuſmodi fere poſſunt eſſe. Nunc epiſtolæ brevis argumentum, ſed argutum, lingua vulgari proponat, Latine Græceve, aut utroq; ſermone tractandum. Nunc apologum, nunc narratiunculam non inſipidam, nunc ſententiam ex quatuor conſtantem partibus, utrique duarum ſimili aut ratione ſubjecta. Nunc argumentationem quinque tractandam partibus, nunc dilemma duabus, nunc expolitionem quam vocant, ſeptem partibus explicandam. Aliquando tanquam ad rhetorica præludentes, unum aliquod membrorum ſeorſum tractent. Cujuſmodi progymnaſmata

ſmata ſcripſit Aphthonius. Aliquando laudem, vituperationem, fabulam, ſimilitudinem, comparationem. Aliquando figuram, vel deſcriptionem, diſtributionem, ſermocinationem, ſubjectionem, notationem. Aliquoties jubeantur carmen aliquod ſolvere. Aliquoties ſolutam orationem pedibus alligare. Interim Plinianam aut Ciceronis epiſtolam, verbis ac figuris imitentur. Nonnunquam eandem ſententiam variatis verbis ac figuris ſæpius efferant. Nonnunquam eandem Græce ſimul ac Latine metro & oratione proſa varient. Nonnunquam eandem quinq; aut ſex carminum generibus, quæ doctor præſcripſerit, explicent. Non-

nunquam ſententiam eandem per locos quam plurimos ac ſchemata diffingant. Plurimum autem fructus eſt in Græcis vertendis. Quare convenit eos, hoc in genere ſæpiſſime ac diligentiſſime exerceri. Nam ſimul & exercetur ingenium in deprehendendis ſententijs, & utriuſquè ſermonis vis ac proprietas penitus inſpicitur, & quid nobis cum Græcis commune ſit, quid non, deprehenditur. Denique ad reddendam græcanicam emphaſim, omnes Latinæ linguæ opes excutias oportet. Hæc ſi initio pueris difficilia videbuntur, tum uſu fient faciliora, tum præceptoris ingenium, ac ſtudium, bonam negocij partem pueris adimet; indicatis

quæ

quæ putet eſſe ſupra vires illorum. Atque his interim exercitamentis crebræ perlectiones authorum miſceantur, ut ſuppetat quod imitentur. Quanquam is, qui docet, propoſito themate, ſimul verborum quoque & figurarum copiam debet indicare. Sub hæc ad inveniendi quoque laborem provocentur, ita propoſitis nudis argumentis, ut ſuo quiſque Marte reperiat, quæ pertinebunt ad rem tractandam, ornandam, locupletandam. Et hic delectum ac varietatem requiram à præceptoris eruditi diligentia, guſtum interim exhibebo. Sæpius argumentum epiſtolæ proponet ſuaſoriæ, diſſuaſoriæ, exhortatoriæ, dehortatoriæ, narrato-

ratoriæ, gratulatoriæ, expoſtulatoriæ, commendatoriæ, conſolatoriæ. Et uniuſcujuſque generis naturam, locos, ac formulas quaſdam communes, dein argumento propoſito, etiam peculiares indicabit. Aliquando ceu declamatorium thema dabit, in diverſis generibus, puta ſi jubeat eos vituperare Iulium Cæſarem, aut laudare Socratem, in genere demonſtrativo. Item ſtatim optima diſcenda. In opibus non eſſe felicitatem. Matrem proprio lacte nutrire debere quod peperit. Literis Græcis non eſſe dandam operam, aut eſse dandam. Uxorem eſſe ducendam, aut non eſſe ducendam. Peregrinandum eſſe aut non eſſe peregrinandum, in gene-

re

reſuaſorio. Item M. Horatium indignum eſſe ſupplicio, in genere juridiciali. Verũ hanc palæſtram primum ingredientibus non gravabitur is, qui docendi provinciam ſuſcepit, primum indicare, quot propoſitionibus id argumentum tractari poſſit. Præterea propoſitionum ordinem demonſtrabit, & quo pacto alia ex alia pendeat. Deinde quot rationibus unaquæque propoſitio fulciri debet, quot confirmationibus unaquæque ratio. Tum circumſtantias ac locos, unde iſta peti poſſint. Deinde quibus ſimilibus, diſſimilibus, exemplis, collationibus, ſententijs, proverbijs, fabulis, apologis, unaquæque pars locupletari queat. Oſtendat & ſchemata,

mata, ſi qua inſigniter videbuntur incidere poſſe, quæ vel acriorem, vel ampliorem, vel magis dilucidam, vel jucundiorem reddant orationem. Si quid erit amplificandum, rationem demonſtret, ſive per locos communes, ſive per eas rationes, quas in quatuor formas diſtribuit Quintilianus. Quod ſi qui inciderint affectus, hi quoque quo pacto tractandi ſint, admonebit. Quin & connectendi rationes præſcribat, quis ſit optimus futurus trãſitus. Ab exordio ad narrationẽ, à narratione ad diviſionem, à diviſione ad argumentationẽ, à propoſitione, ad propoſitionem, à ratione ad rationẽ, ab argumentatione ad epilogum, aut perorationem.

nem. Oſtendat & formulas aliquot, quibus ibi commode poſſint exordiri, aut etiam perorare: Poſtremo, ſi poteſt, locos aliquot in autoribus indicet, unde valeant aliquid imitandum ſumere, propter rerum affinitatem, id ubi ſepties, aut octies erit factum, jam incipient (quod ait Horatius) ſine cortice nare, & ſatis erit nudum thema miniſtraſſe, nec neceſſe fuerit, ſemper velut infantibus cibum præmanſum in os inſerere. Nec mihi diſplicet illud exercitationis genus, quod apud antiquos in uſu video fuiſſe, ut ex Homero, Sophocle, Euripide, Vergilio, aut etiam ex hiſtoriis aliquando legantur themata. Puta, ut Menelaus apud Trojanam con-

concionem repetat Helenam. Aut, Phœnix ſuadeat Achilli, ut redeat in prælium. Aut Ulyſſes ſuadeat Trojanis, ut Helenam reddant, potius quam bellum experiantur. Quo in genere extant aliquot Libanij & Ariſtidis declamationes. Præter ea, uti ſuadeat aliquis amicus Ciceroni ne conditionem ab Antonio oblatam accipiat, quod argumentum eſt apud Senecam, Uti Phalaris ſuadeat Delphis, ut taurum æneum Deo ſuo conſecrent. Ad hoc genus pertinent epiſtolæ, quæ Phalaridis, ac Bruti nomine circumferuntur, in emendando collaudabit, ſi quid felicius inventum, tractatum, aut imitatum videbitur: ſi quid præter-

termiſſum, aut non ſuo loco poſitum, ſi quid nimium, aut remiſſius, ſi quid obſcurius, aut etiam ſi quid parum eleganter dictum erit, admonebit. Et quo pacto mutari poſſit oſtendet, ac mutari, & ſæpius jubebit. Exſtimulabit autem præcipue diſcentium animos, comparatione profectus, velut æmulatione quadam inter ipſos excitata. Iam in prælegendis autoribus nolim te facere, quod prava quadam ambitione vulgus profeſſorum hodie facit, ut omni loco coneris omnia dicere; ſed ea duntaxat, quæ explicando, præſenti loco ſint idonea, niſi ſi quando delectandi cauſa digrediendum videbitur. Quod ſi hujus quoque rei rationem à me requiris,

quiris, hæc mihi quidem videbitur optima. Primo loco ad conciliandos auditores, laudes ejus, quem prælegendum ſumit, paucis explicet. Deinde argumenti jucunditatem, utilitatemque oſtendat. Mox vocem argumenti, ſi forte (ut faciunt plerique) varios habeat uſus, explicet, ac diſtinguat. Veluti comœdiam (ut hoc exempli loco ſumamus) Terentianam interpretaturus, in primis de auctoris fortuna, de ingenio, de ſermonis elegantia paucis diſſerat. Deinde quantum habeat & voluptatis, & utilitatis comœdiarum lectio: deinde quid ſignificet ea vox, & unde ducta, & quod ſint comœdiarum genera, & quæ ſint comœdiæ leges.

Dein-

Deinceps quam poteſt & dilucide, & breviter ſummam explicet argumenti. Carminis genus diligenter indicet. Poſt ordinet ſimplicius, deinde ſingula fuſius explicet. Ad hæc, ſi qua inſignis elegantia, ſi quid priſce dictum, ſi quid novatum, ſi quid græcanicum, ſi quid obſcurius, aut longius redditum, ſi durior aut perturbatior ordo, ſi qua etymologia, ſi qua derivatio aut compoſitio ſcitu digna, ſi qua orthographia, ſi qua figura, ſi qui loci rhethorici, ſi qua exornatio, ſi quid depravatum, diligenter admoneat. Tum loca ſimilia ex autoribus conferat, ſi quid diverſum, ſi quid affine, ſi quid imitatum, ſi quid alluſum,

ſum, ſi quid aliunde tranſlatum, aut mutuo ſumptum, ut ſunt pleraque Latinorum à Græcis profecta, ne id quidem taceat. Poſtremo ad philoſophiam veniat, & Poëtarum fabulas apte trahat ad mores, vel tanquam exempla demonſtret, ut Pyladis & Oreſtis, ad amicitiæ commendationem, Tantali fabulam ad avaritiæ deteſtationem. In his non mediocriter adjuvabit docentem Euſtathius, Homeri interpres. Atque ita fiet (ſi modo ſit ingenij dextri præceptor) ut etiam, ſi quid inciderit, quod inficere poſſit ætatem illam, non ſolum non efficiat moribus, verum etiam utilitatem aliquam adferat, videlicet animis partim ad

anno-

annotationem intentis, partim ad altiores cogitationes avocatis. Veluti ſi quis prælecturus ſecundam Maronis eclogam, commoda præfatione præparet, vel potius præmuniat auditorum animos ad hunc modum, ut dicat, Amicitiam non coire niſi inter ſimiles, ſimilitudinem enim eſſe benevolentiæ mutuæ conciliatricem, contra diſſimilitudinem odij diſſidijque parentem: quoque major ac verior ſtabiliorque ſimilitudo fuerit hoc firmiorem atque arctiorem eſſe amicitiam. Id nimirum ſibi velle tot apud autores proverbia. Boni ad bonorum convivia & invocati accedunt: &, ſimile gaudet ſimili: &, æqualis æqualem delectat: &, æqua-

æqualem tibi uxorem quære: &, ut ſemper ſimilem ducit Deus ad ſimilem: &, ſemper graculus aſſidet graculo: &, ſimiles habent labra lactucas: &, pares cum paribus facillime congregantur, &, caſcus caſcam ducit: &, balbus balbū rectius intelligit: &, cicada cicadæ chara; formica formicæ: & Cretenſis cum Ægineta. Contra tot diſſimilitudinis adagia, nihil aliud ſibi velle, quā inter eos qui diſſimili ſunt fortuna, diſſimili vitæ inſtituto, diſſimilibus ſtudijs, aut omnino non coire amicitiam, aut ſi coierit, non cohærere, citoq; dirimi: atque ob id fieri, ut idiota ſtudioſum literarum oderit, prophanus ſacerdotem, ruſticus aulicum, juvenis ſenem. Atq; in eodē

genere

genere Epicureus Stoicum, philoſophus juriſconſuultum, poëta theologum, balbus eloquentem. Hinc geminorum gratiam fratrum, Amphionis & Zeti pene diſſiliiſſe, quod alter lyræ ſtudioſus eſſet, alter agris colendis gauderet: ac diſſilierat niſi Amphion abjecta lyra fratris ingenio ceſſiſſet. Ob eandem cauſam inſyncera fuit Caſtoris & Pollucis amicitia, neque caruit infamia tentati parricidii cum uterque eodem ex ovo eſſent prognati, ut jam magis eſſe gemelli non poſſent, quod alter pugil eſſet, alter equis delectaretur. Hinc male conveniſſe Remo cum Romulo, quod alter triſtioribus ac ſeveris eſſet moribus, alter blandior: unde

& Ro-

& Romulo pro Romo, mutatum nomen. Peſſime conveniſſe Caim cum Abel, quod diverſo vitæ genere caperentur. Summum autem amorem ſummæ ſimilitudinis eſſe comitem, atque ideo fictum à poëtis, quemadmodum Narciſſus, ante ab omni abhorrens conſortio, ſimul atque ſuam ipſius imaginem in limpidiſſimo fonte conſpexiſſet, protinus amore flagrãtiſſimo cœpit ardere. Quid enim noſtri ſimilius, quam ipſa imago? Ergo cum doctus doctum amat, ſobrius ſobrium, modeſtus modeſtum, probus probum, nihil aliud amat uterque, quam ſuam ipſius in altero imaginem, hoc eſt, ſe ipſum, ſed alio modo. Verum ea ſimilitudo, ſi quidem ſita

eſt

eſt in bonis animi, quæ vere ſunt bona, hoc eſt pietate, juſtitia, temperantia, tum ejuſmodi naſcitur amicitia, cujuſmodi ſunt eæ res, quibus amicitia conciliatur, hoc eſt honeſta, vera, ſyncera, ſtabilis, æterna. Contra ſi in rebus corporeis ac fluxis, aut etiam turpibus, eam nec vere eſſe amicitiam, nec jucundam, nec diuturnam oſtendet. Proinde Platonem duas finxiſſe Veneres, alteram cœleſtem, alteram terreſtrem. Duos item Cupidines, ſuæ utrumque matri reſpondentes. Cœleſtem veras gignere formas, & hujus filium veros & honeſtos immittere amores. Inter bonos ſemper amorem eſſe mutuum, inter vulgares plerumque

alterum amare, alterum odiſſe, alterum perſequi, alterum fugitare. Id accidit fere propter ingeniorum vitæque diſſimilitudinem. Quod quidem eleganter ſignificat apud Poëtas Cupido, qui nonnunquam hunc aurea cuſpide figit, illum plumbea, illum ut amet, hunc ut abhorreat, atque hoc amicitiæ genere nihil eſſe poteſt infelicius. Ejus igitur amicitiæ male cohærentis, quaſi ſimulachrum quoddam, in hac ecloga, proponit Virgilius. Corydon ruſticus, Alexis urbanus. Corydon paſtor, Alexis aulicus. Corydon indoctus (nam hujus carmina vocat incondita) Alexis eruditus. Corydon ætate provectus. Alexis adoleſcens. Corydon deformis,

formis, hic formoſus. Breviter, diſſimilia omnia. Quare prudentis eſt amicum ſuis moribus aptum deligere, ſi velit amari mutuum. Hæc inquam ſi præſtetur, tum autem locos demonſtratorios, perperam & bucolice à ruſtico affectatos indicet, nihil opinor turpe veniet in mentem auditoribus, niſi ſi quis jam corruptus acceſſerit. Nam iſte venenum non hinc hauſerit, ſed huc ſecum attulerit. Hoc exemplum verboſius expoſui, quo facilius in cæteris item ſibi quiſque ſimilia reperiat. Iam in agreſſu cujuſque operis conveniet in genere demonſtrare, quæ ſit argumenti natura, & quid in eo potiſſimum ſit ſpectandum. Velut in epi-

grammatis argutam brevitatem laudari. Tum jocandi rationes, quas Fabius & Cicero tradunt, indicabit. Hoc genus præcipue gaudere epiphonematis, commode in fine adjectis, quæ cogitationem velut aculeatam, in animo lectoris relinquant. In Tragedia præcipue ſpectandos affectus, & quidem fere acriores illos. Hi quibus rebus moveantur, paucis oſtendet. Tum argumenta veluti declamantium. Poſtremo deſcriptiones locorum, temporum, rerum aliquoties, & argutas altercationes incidere, quæ nunc diſtichis, nunc ſingulis verſibus, nunc hemiſtichijs abſolvantur. In Comœdia cum primis obſervandum eſſe decorum, & vitæ

vitæ communis imitationem, affectus eſſe mitiores, & jucundos magis quam acres. Decorum autem in primis ſpectari, non ſolum illud commune, ut adoleſcentes ament, lenones peierent, blandiatur meretrix, objurget ſenex, fallat ſervus, jactet ſe miles, atque id genus alia, verum peculiare quoddam quod ſuo arbitratu alijs aliud affingit Poëta. Velut in Andria duos inducit ſenes longe diverſo ingenio. Simonem vehementem, ac ſubmoroſum, haud ſtultum tamen, nec improbum. Contra Chremetem civilem ac ſemper placidum, ubique ſibi præſentem, omnia quantum poteſt pacantem, at ita tamen lenem, ut minime ſtupidum. Duos item

adoleſcentes diſſimili natura, Pamphilum cordatum pro ratione ætatis, & conſultabundum, ſed acriorem, ut Simonis filium poſſis agnoſcere. E diverſo Charinum puerilem, ineptum conſiliique inopem. Rurſum ſervos duos diverſis moribus. Davum vafrum & conſiliis abundantem, ac ſperandi pertinaciſſimum autorem. E regione Byrrhiam nullius conſilii, tantum perpetuum deſperationis autorem hero. Ad eundem modum in Adelphis. Mitionem etiam in objurgando mitem, ac feſtivum. Demeam etiam in blandiendo amarulentum. Rurſum Æſchinum præter urbanæ vitæ conſuetudinem, & Mitionis fiduciam nihil

non

non audentem, ſed ita ut probum ingenium deprehendas, officioſum in fratrem, fidum in puellam. E diverſo Cteſiphontem ſubruſticum ac timidum, propter earum rerum inſolentiam. Syrum callidum, & audacem, nihilque non ſimulantem, ac diſſimulantem, adeo ut ſola ebrietas detexerit illius fucos. Dromonem ſtupidum atque hebetem. Sed ita perſequi non hujus eſt inſtituti: in præſentia ſatis eſt viam indicaſſe. In Eclogis admoneat eſſe aurei ſæculi, ac priſcæ illius vitæ imaginem. Proinde quicquid illic eſt ſententiarum, ſimilium, ac comparationum, à vita paſtorali ſumi: affectus ſunt ſimplices, cantionibus, ſententiis, ac proverbiis

 dele-

delectantur, ſuperſtitione & augurijs capiuntur. Ad eundem modum, quid proprium habeat carmen heroicum, quid hiſtoria, quid dialogus, quid apologus, quid ſatyra, quid oda, quid reliqua ſcripti genera curabit admonere. Tum quæ ſint ſingulorum autorum in ſingulis argumentis dotes, aut etiam vitia, nõ gravabitur indicare; quo jam tũ aſſueſcant adoleſcentes ei quod eſt in omni re præcipuum, judicio. Atque in hac parte præceptorem, præter artem & ingenium, adjuvabit etiam libellus Ciceronis de Claris oratoribus, & Quintiliani, Senecæ, atque Antonij Campani de ſcriptoribus cenſuræ, neque non veteres interpretes, præ-

cipue

cipue Donatus hac in re peculiariter occupatus. Huc pertinet & conſilij ratio, veluti quare M. Tullius in defenſione Milonis finxerit ſeſe timere. Et quare Vergilius tantopere laudibus vehat Turnum hoſtem Æneæ, & quare abdicatus medicus apud Lucianum non lædit novercam, ſed magis laudat, & in patrem acrior eſt quam in novercam. Sed id quoque in immenſum patet. At judicabit aliquis hæc nimium habere negocij. Equidem præceptorem eruditum, longoque uſu exercitatum volo eſſe. Is ſi continget, hæc etiam facile percipient pueri. Quod ſi qua initio erunt duriora, progreſſu & aſſuetudine molleſcent. Optima

certe ſunt, niſi fallor, & optimis convenit ſtatim aſſueſcere, quanquam hæc non ubiq; omnia ſunt inculcanda, ne tædio graventur ingenia diſcentium, ſed ut inciderint inſigniora. Neque vero minorem adhibeat curam præceptor in exigendo quæ commiſit, quam in prælegendo. Eſt omnino labor hic docenti graviſſimus, ſed diſcentibus utiliſſimus. Nec ordinem exigat duntaxat, ſed quicquid ſcitu dignum fuerit creditum, id aſſueſcant bona cum fide reddere. Neque vero deterreat ab hac re difficultas, quæ vel menſtruo temporis ſpacio vincitur. Mihi nunquam placuit, ut omnia dictata ſcribant adoleſcentes, fit enim hoc pacto, ut memo-

riæ

riæ cultus negligatur, niſi ſi qui pauca quædam notulis velint excipere, idque tantiſper donec uſu confirmata memoria, ſcripti non deſiderent adminiculum. Poſtremo tantum arbitror eſſe momenti in commoda docendi ratione, ſi modo diligens & eruditus contigerit præceptor, ut non dubitarim meo recipere periculo, me minore negocio, ac paucioribus annis adoleſcentes ad utriuſque linguæ mediocrem etiam eloquentiam perducturum, modo dentur ingenia non omnino infelicia, quam iſti literatores ad qualemcunque illam ſuam balbutiem vel infantiam potius provehunt ſuos. His igitur rudimentis puer in prima imbutus ſchola, deinde bonis avi-

bus ad altiores diſciplinas conſerat ſeſe, & quocunque ſe verterit, facile declarabit, quantopere referat ab optimis auſpicatum fuiſſe. Hæc habui in præſentia mi chariſſime Petre, quæ tibi de Studij Ratione ſcriberem, ea ſi placent, utere: ſin minus, ſedulitatem certe noſtram pro tuo candore boni conſules. Tu modo perge ita ut inſtituiſti, in bonas literas incumbere, ac Galliam tuam alioqui florentiſſimam, honeſtis etiam ſtudijs illuſtra. Vale.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE